ప్రథమ ముద్రణ
500 ప్రతులు

కాళహస్తి తమ్మారావు అండ్ సన్సు వారి
స్వకీయ శ్రీరాజేశ్వరీ ప్రెస్ నందు
ముద్రించబడియె—రాజమండ్రి

మూల్యం
రూపాయి పావులా

ప్రకటన.

ఇందలి పాత్రములు.

పురుషులు

రాణాకుంభుడు :—కథానాయకుడు.

జయమల్లుడు :—మీరాతండ్రి.

దయానందుడు :—యోగి

మదనసింగ్ }
సుల్తాన్ సింగ్ } వార్తాహరులు.

శివనాథభట్టు }
సదానందుడు } పౌరులు.

కామిశెట్టి :—

స్త్రీలు

మీరాబాయి :—కథానాయకురాలు.

సీతాబాయి :—మీరాజనని.

సుగుణాబాయి :—మీరా ఆడబడుచు.

నళిని :—మీరాచెలికత్తె.

సుందరమ్మ :—

వృద్ధురాలు :—భిక్షుకురాలు.

శ్రీ ర స్తు.

మీ రా బా యి

ప్ర థ మాం క ము.

మొదటి రంగము—రాచనగరులో శైష్ణవమందిరము.

(ప్రవేశము—పాండురంగనామసంకీర్తన మొనరించుచు
దయానందయోగి—అనుబంధము—1)

దయా :—(స్వగ) ఆహా! భోగపరాయణులు, శ్రీమంతులునగు క్షత్రి
యుల గర్భమున నుద్భవించియు, బదియాఱువత్సరములైనం
బైఁబడకముందే, విజితేంద్రియులగు మహామునులకు సైతము
దుర్లభంబులగు భక్తివైరాగ్యముల సముపార్జించుకొని, మూర్తీ
భవించిన సద్గుణపుంజమేయనఁ దనరుచున్న మీరాబాయి,
హిందూసుందరీమణులకెల్ల మార్గదర్శిని గదా! అకళంకజన్మ
ముచేత క్షత్రియకులమెల్లఁ బునీతమైనది—తల్లిదండ్రులగు వీరా
జయమల్లులు ధన్యులైరి. రాథోరు రాజవంశమెల్ల నామెను
జూచి గర్వింపవలసినదే!

సీ. మందాకినీ దివ్య ♦ మందవీచికలందు
లలిఁ దూఁగు నాయిందు ♦ కళలభాతి
గ్రీష్మకాలోద్భవ ♦ పుష్పసౌరభయుక్త
వనవీథిఁ జరియించు ♦ పవనుఁబోలె

సాంధ్యరాగాంచిత ♦ సౌందర్యవిస్ఫూర్తిఁ
ప్రకటించు మేఘమా ♦ లికలపగిది
మాతఖాదనమునఁ ♦ కోకిలకంఠి
కంఠనిర్గత శ్రావ్య ♦ గానమట్లు
గీ. భళిర! సుందరంబును, సుఖ ♦ ప్రదముఁ గాంతి
మంతమును, మధురమ్ములై ♦ భక్తురాలి
తనువు—సద్వర్తనంబును ♦ దర్శనంబు
పాటయు నమరె, జనతతుల్ ♦ పరవశముఁ గలుగు.

ప్రజలెల్లరు నామెయొక్క సచ్చరితంబును గాథలుగ వాకొనుచుండఁ బలుమారు లాకర్ణించితిని. సామాన్య స్త్రీచందమున నామె వేదసాదలతోఁ గలసి, విఠలదేవుని భజించుచు వీధులఁ బడి పోవుచున్నపుడు ప్రత్యక్షముగఁ జూచితిని. కాని, నే నింత వరకు నామెతో ముచ్చటింపలేదు. తఱువాతనే, యామె యీ భజనమందిరమునకుఁ బ్రార్థనసేయవచ్చునని తెలిసికొని, యామెతో సంభాషించు నుత్సాహముతో నరుదెంచితిని. (కొంచెమాగి) అదే! రాచనగరులోని మంగళవాద్యమ్ములు వినఁబడుచున్నవి. (ఆకసమువంకఁ జూచి) సూర్యోదయకాలమాసన్నమయినది. అప్పుడే పురవీధులందు సందడులెట్లు క్రందుకొన్నవో! భాస్కరాగమనము ప్రజలలో నెంతసంచలనముం బుట్టించుచున్నదో!

సీ. కానుక లర్పింపఁ ♦ గాఁబోలు! గొల్లలు
పాలకుండలతోడఁ ♦ బయనమైరి!
మేల్కొల్పు గీతముల్ ♦ వినిపింపఁ గాఁబోలు!
పక్షులు తమగూండ్లు ♦ బాయుచుండె!

సుదతులు కాంచరోలు! ♦ చూడ వేడుకపడి
చెట్టుపుగట్టులపైని ♦ జేరినారు!
స్వాగతంబీయంగ ♦ వాంఛించిరోకో యోలు!
తమ్మిగుంపులవెల్లఁ ♦ దలలనెత్తె!

గీ. ప్రాగ్దిశాంగన నోముల ♦ పంటయనఁగ
సూర్యుఁ డాకసంబునఁ బొడ ♦ సూపినంత
జనుల కోలాహలంబులు ♦ వంతరల్లె
జగము మేల్కాంచెఁ జీకటుల్ ♦ సమసిపోయె.

భక్తురాలగు మీరాబాయి యింకను దృగ్గోచరముగా లేదు. నిద్రనుండి పెందలకడనే యామె లేచునని వినియుంటిని—నేఁడీ భజనమందిరమునకు రుదెంచుటలో దడయుట కేమికారణమో! (ఇంచుక సేపాగి) అహా! నే నెంతపుణ్యాత్ముఁడను! మూర్తీభవించిన భక్తిరసమో, లేక యిలకవతరించిన భారతియోయనఁ దనరుచు, మంజులమధురాలాప మొనరించుచు నిటు వచ్చుచున్న యా సుందరీమణియే మీరాబాయి!

చ. కమల దళాంచితంబులయి ♦ కాంతులనీనెడు కన్నులందు శాంతము తోఁచుకాడ-భక్తికి-ని ♦ ధానముగా వెలుఁగొందుమోమునందమరఁగ మందహాసము-ల ♦ శాంతములం గొనివచ్చునామె-గానము మధురమ్ము, శ్రావ్యమును ♦ నవ్యమునై విననయ్యెనిద్యోడన్
సాధుసందర్శనము సకలభాగ్యప్రదముకదా!

(అంతఁ జేతఁ బూలసెజ్జను బట్టుకొని, మీరాబాయి ప్రవేశము.)

మీరా:—(దయానందు నుద్దేశించి, తనలో)ఆహా! ఏమి నా భాగ్యము! నేఁటితో నా నోములు ఫలించినవా? నా జన్మ తరించి

నదా ? గతరాత్రి స్వప్నమున రంఛోడదేవుఁడు సాక్షాత్కరించి, "యచిరకాలములో సద్గురుపాదసంసేవాభాగ్యము నీకుఁ బ్రాపింపఁ గలద" ని నుడివెను. ఆ గురుదేవుఁ డీతఁడే కాఁబోలు! (ప్రకా) ఓ భక్తాగ్రగణ్యా! దాసురాలిదే భక్తి పురస్సరముగాఁ బ్రణమిల్లుచున్నది—అనుగ్రహింపుఁడు. (అని పూలసెజ్జను గ్రిందఁబెట్టి నమస్కరించును.)

దయా:—పాండురంగ పాదారవిందసేవాసద్భాగ్యప్రాప్తిరస్తు. కుమారీ! మీరా! తలువాతనే యిటకువచ్చి, నీ దర్శనముకొఱకు వేచియున్నాను.

మీరా :—మహాత్మా! ఈ దాసురాలి యెడ నిర్హేతుకకరుణాశయమును వ్యక్తపరచిన భక్తశేఖరులగు మీ వృత్తాంతము వినుటకు హృదయము వేగిరపడుచున్నది. అనుగ్రహింతురా ?

దయా :—అమ్మా! నే నొకసన్యాసిని. నన్ను "దయానందుఁడ" ని యెల్లరు వ్యవహరింతురు. బాల్యముననే పరమేశ్వరానుగ్రహమున భక్తివైరాగ్యము లలవడఁజేసికొని, పుణ్యక్షేత్రములం గ్రుమ్మరుచు నే నెఱింగినసూక్తులను బ్రజలకు బోధించుచుఁ గాలము వెళ్ళఁబుచ్చుచున్నాను నే నీ మార్వారు దేశమునకువచ్చి మాసము దినములయినది. నీ పవిత్రచరిత్రమును బ్రజలముఖమున విని, నిన్నుఁ జూచి, నీతో ముచ్చటింపఁగోరి యిపు డిటకు వచ్చితిని.

మీరా :—మహాత్మా! యోగిపుంగవా!

మ. పరలోకాంచిత నిత్యసౌఖ్యమె మదిన్ ♦ వాంఛించి, సంసారమున్
బరివర్జించి, విరాగివై, వినుతస ♦ ద్భక్తాగ్రగణ్యుండవై
పరమాత్ముండగు పాండురంగని సదా ♦ ప్రార్థించుచున్నట్టి నీ
వరుదేఱుందరియించె నీ గృహముఁ-నే ♦ నానందముం బొందితిన్.

సాధుసందర్శనము -సకలార్థసాధనము-దురితహరణము- సంతోషప్రదము అని పెద్దలు చెప్పుదురు.

దయా.—తల్లీ! యౌవనవతివగు నీకీ భక్తివైరాగ్యము లలవడుట పూర్వజన్మమునఁజేసిన పుణ్యవశమున నైయుండును. మహారాజపుత్రివయ్యు, వెలగల వలువలఁగోల్లక, యాభరణములను ధరింపక, భోగలాలసవుగాక, నిఱుపేదకైనడ సామాన్యవస్త్రములను ధరించి, పాండురంగ పదారవిందసేవామృతాస్వాదనాసక్తచిత్తవగు నీ చరితము సర్వజనసంకీర్తనీయముగదా!

మీరా:—స్వామీ! దయానందా! తనువులు క్షణభంగురములు, బుద్బుదప్రాయములు-యౌవనము ఝరీవేగతుల్యము, మరణమనివార్యము - నిత్యము - నిర్మలమునగు జీవనముగోరువా రిహలోకవాంఛలకులోనుగాను, సుఖములకు ముందంజవేయరు భోగములకాశ్రింజెందరు మీరెఱుంగని పరమార్థమేమున్నది? యోగివరేణ్యా!

సీ॥ వసియించుటకునవ్య ♦ భవ్యహర్మ్యము లేల?
ఈయదే బూరుహ ♦ చ్ఛాయసుఖము
ధరియించుటకుఁ జారు ♦ తరభూషణము లేల?
తనరి వే నవలతాం ♦ తములుమేన!
ఆరగించుటకయి ♦ క్షీరాన్నమదియేల?
తృప్తినందెద పండ్లు ♦ తినఁబొట్ట!
శయనించుటకుఁబూల ♦ శయ్య లేవలయునా?
చాపరాబండలు ♦ చాలవొక్కొ!
గీ. మరణమాసన్నమైనప్పు ♦ మనుజుఁ డొకఁడె
చనెడు గ్రహచారముండ, సం ♦ సారమేల!
శాశ్వతముకాని జగతి సం♦ చారమేల?
సర్వలోకేశు మరచి వి ♦ చారమేల?

దయా :—(తనలో) ఆహా ! అప్సరసయాదులకుఁగూడ దుర్లభం బగు మహాశాస్త్ర విజ్ఞానసంపద యీమె కలవడినదికదా ! (ప్రకాశ) కుమారీ ! మీరా ! నీపలుకులు విజ్ఞానశోభితములు సత్యసమన్విత ములు - సర్వజన సమాదరణీయములు. నీభక్తి ప్రశంసార్హము.

మీరా :—దేవా ! జన్మసాఫల్యము నడయుటకు భక్తిగా కదా ప్రధానము ! నిశ్చలభక్తి భావముతో - భవపాశమునఁ జిక్కు వడక, భగవంతునిభజించు - పవిత్రుడే చరితార్థుడగదా !

దయా :—అమ్మా ! నిజము - నీవు చెప్పినదెల్ల నిజము

మ. జనసంబందినదాది మానవుఁడు దా ♦ సాఫల్యమాశించు దో
దనువుల్ బుద్బుదసన్నిభంబులని స్వాం ♦ తంబందు భావింపుమా
దనయిల్లంచును, వాకిలంచును వృథా ♦ తాపత్రయంబూన కా
ఘనమహా కేశవనామ సంస్మరణముం గాంక్షించి చేయుదగున్.

మీరా :—దేవా ! తావకీయ దివ్యబోధసుధ నాస్వాదించి ధన్యురాలనైతిని. నేటినుండి నాకు మీరుగురువులు - మీ యుపదేశాను సారముగ వర్తించుటయే నాముఖ్యధర్మమని విశ్వసింతును.

దయా :—పుత్రీ ! నీవు నాశిష్యురాలిగ నంగీకరించుట నా భాగ్యమే ! కాని, నేనొకతావునయుండు వాడంగానుగదా ! ఈదినమున నీపురమందుంటిని - రేపు చిత్తూరునకుఁ బయనముగా నున్నాడను. కనుక నీకును నాకును నెల్లప్పుడు నొక ప్రదేశమునఁ గలిసికొనుటకు వీలు చిక్కదు. విజ్ఞానఖనివగు నీకితరు లుపదేశించుట కేమున్నది ? అయినను మనసున నన్నాచార్యునిగా భావించితివి కావున - నిత్యా నందసంధాయకమగు, పాండురంగని దివ్యచరణారవిందముల నెల్ల ప్పుడు నిదేవిధమున భజింపుమని యుపదేశించుచున్నాను. ఆ శ్రీరంగ భజనకుఁ దుల్యమగునది వేఱొండు లేదు.

సీ॥ కలుషంబు సడలించి ♦ కైవల్యమిచ్చును
పాండురంగని దివ్య ♦ పాదభజన!
భవభీతిఁబోఁగొట్టి ♦ భక్తితత్వము నేర్పుఁ
బాండురంగని దివ్య ♦ పాదభజన!
ఖేదంబుసడలించి ♦ మోదంబు ఘటియించుఁ
బాండురంగని దివ్య ♦ పాదభజన!
అవివేకమును మాల్చి ♦ సువిచారమొసఁగును
పాండురంగని దివ్య ♦ పాదభజన!
గీ॥ అట్టిదానిని శ్రద్ధమై ♦ నబల! నీవు
సతతము సేయుము సత్కీర్తి ♦ సంతరిల్ల,
వర్ణనాతీత సంతోష ♦ వార్ధిఁదేలి
స్త్రీలలో కెల్లను శోభించుఁ ♦ జెలఁగుమమ్మ!!

మీరా:—(దయానందుని పాదములఁబైబడి) స్వామీ! అజ్ఞాన వశంబున సంసారాంధకార కూపంబునఁ బడి నశింపకుండ, నన్నుద్ధరించితిరి. మీయుపదేశమును దలఁదాల్తును. వివాహము నొల్లను. భవబంధములచేఁ గట్టువడను. భర్తయయినను, గర్తయయినను, హర్తయయినను నాకా విఠల దేవుఁడే!

దయా:—(లేవదీసి) కుమారీ! మేలు మేలు! ఆజన్మాంతము బ్రహ్మచారిణివై, లోకహితార్థము, శక్తివంచన లేక పాటుపడుచుండుము. ఇఁక నేఁ బోయివచ్చెదను. నాకనుజ్ఞ యిమ్ము.

మీరా:—గురుదేవా! తమ దర్శనభాగ్యము మరల నీదాసురాలి కెప్పుడు లభించును?

దయా:—కుమారీ! నేను రేపు చిత్తూరునగరమునకుఁ బోవుచున్నాను. అటఁగల వేణుగోపాలస్వామిని సందర్శింప వలయునన్న కుతూహలముగలదు. ఆప్రదేశము వీడి యెక్కడికేఁగెదనో—యిపుడు

చెప్పఁజాలను. కాని, నిన్నుఁ జూచుటకై తప్పక యెప్పుడయిన నిటకు వచ్చెదను. నామాటలను విశ్వసింపుము.

మీరా :—గురు దేవా ! విఠలదేవుని కొఱకు నేనీ పుష్పములం గైకొని తెచ్చితిని. నేను వీనితో నమ్మహాత్ముని బూజించుచుందును. భక్తిభావసమ్మిళితమగు మనోహరగీత మొకండు పాడిన పిమ్మట మీరేఁగవలయునని నాప్రార్థన.

దయా :—అమ్మా ! అట్లేకానిమ్ము. (అనుబంధము 2)

(మీరాబాయి మందిరములోని పాండురంగ విగ్రహముపై బూవులనిడిన పిమ్మట - దయానందుఁడు పాడు గీతము ననుసరించి భజనసేయుచుండఁగాఁ దెరవ్రాలును)

రెండవరంగము—అంతఃపురము.

(ప్రవేశము- చేతనొక లేఖంబట్టుకొని జయమల్లుఁడు)

జయ :—(లేఖను జదువుటలభినయించి-తనలో) ఆహా ! ఏమి నాభాగ్యము ! సర్వవిధములఁ దమతో సమానులగు వారితోడి నెయ్యమును, వియ్యమును-సాధారణముగా సమకూడుననుట నేనెఱింగినవిషయమే ! చిత్తూరు మహారాణాయగు కుంభుఁడే స్వయముగా నాపుత్రికను-మీరాను(దన సహధర్మచారిణిఁగాఁ జేసికొనుతలంపుతో నాయంగీకారముం గోరుచు, నీలేఖను బుత్తెంచినాఁడు. ఇంక నాలసింపనేల ? పట్టమహిషితో ముచ్చటించి యనుకూలమగు ప్రత్యుత్తరమువ్రాసిపంపెదను. (ప్రక్కకుఁజూచి) అదిగో ! దేవియు నరుదెంచుచున్నది. ఆమె నడిగినయెడలఁ గొమరితయొక్క మనోగతాభిప్రాయముకూడ విదితమగును.

(అపుడు హీరాబాయి ప్రవేశము.)

హీరా :—నాథా! చిత్తూరు రాణాయొద్దనుండి మీ కేదియో లేఖ వచ్చినదని వింటిని. అందలివిషయమే నెరుంగఁదగినదా ?

జయ :—ప్రేయసీ! మాటలోనికే వచ్చితివి. లేఖయందలి యంశములనుగురించి నీతో ముచ్చటింపఁదలచితిని — నమ్మ — ఇటు గూరుచుండుము.

హీరా :—(ఆసీనురాలై) సెలవిమ్ము.

జయ :—దేవీ! మన మీరాకు—యుక్తవయస్సు వచ్చినది కదా! అనన్య లావణ్య తేజోవిరాజితయు — నిరుపమాన విద్యావతియు నగు నామెకు వివాహ మొనరించు టవసరముగదా !

హీరా :—నాథా! ఆమెకు బెండిలికిఁదగిన యీడే వరకే వచ్చినది. వివాహమునుగురించి ప్రస్తావించునప్పుడెల్ల నామె వింతగా ముచ్చటించుచుండును.

జయ :—వార్ధకమునఁ బొందదగిన భక్తివైరాగ్యము లామె బాల్యమందే పొందినది. యౌవనమందుఁగూడ నట్లేయున్నది.

హీరా :—రాచకులమునఁబుట్టిన యాఁడువారిట్లుండుటకు వీలా ? వయస్సువచ్చుటతోడనే—సుక్షత్రియవంశసంజాతుండగు నుత్తమపురుషుని బరిణయంబాడకున్న, లోకము సమ్మతింపదుకదా !

జయ :—వివాహమన్న నామెకయిష్టమా ? లేక, కూలంకషమగు తన భక్తిప్రవాహము నది యరికట్టునని తలంచుచున్నదా ?

హీరా :—ఆమె తలంపేదియో నాకుఁ దెలియదు—తానీ వఱకే పరమాత్ముండగు పాండురంగని త్రికరణశుద్ధిగాఁ బ్రేమించి పెండ్లియాడినదఁట! ఈ మధ్య నెవ్వరో యొకయోగి— "పరిణయమాడి భవపాశములఁ దగులువడకుము" ని యుపదేశించినాడఁట. అందుచేత రం

ఛోడదేవుఁడే తనకు భర్తయఁట! ఇట్లు పలుకుచున్న యామెకు సమాధానము చెప్పుట కెవ్వరితరము ?

జయ :—(విచారముతో) అక్కటా! చిత్తూరు మహారాణాయగు కుంభుఁడు భార్యగా నామెను బడయగోరి, నాకిక లేఖను వ్రాసినాఁడు. ఆమె యిప్పట్ల మూర్ఖతను వినవకున్న నెట్లు ?... ... ... భగవన్నామసంకీర్తనము వినఁబడుచున్నది! ఆమె మేళాలు నిటు వచ్చుచున్నది.

వీరా :—మీరే, ఆమెతో సంభాషింపుఁడు. ఏం చెప్పినచో వినదు. తన యభిప్రాయమేమని చెప్పునో వింద ము.

జయ :—మంచిది అట్లే యగుఁగాక!

(అంత భగవన్నామస్మరణ మొనరించుచు మీరాబాయి ప్రవేశించును.

(అనుబంధ ॥ —4)

వీరా :—అమ్మా! మీరా! నీవు సమయమునకే వచ్చితివి. తండ్రిగారు నీతో నొక ప్రధానాంశమునుగుఱించి మాటాడఁగోరుచున్నారు.

మీరా :—తల్లీ! నాన్నగారు నాతో ప్రస్తావనసేయుచున్నట్టి ప్రధానాంశ మేమున్నది ?

జయ :—కుమారీ!

సీ. నిజ యశశ్చంద్రికల్ ♦ నిఖిల దిక్కులు నిండి
కొలనేలిన మహీ ♦ పాలవరులు
మొగలాయి రాజులన్ ♦ మత్తేభములఁ జెండు
సింగంపుఁ గొదములై ♦ చెలఁగునృపులు
ప్రథిత భారతదేశ ♦ స్వాతంత్ర్యమాశించి
పేరునిల్పిన మహా ♦ ధీరగుణులు

అలంబునందున ♦ సహజయుం బెఱుఁగక
నీరపద్మముఁగొన్న ♦ మేటిబలులు
గీ నగుచు వర్ణింపనేరికి ♦ నలవికాని
కీర్తింగాంచినారు—చి ♦ త్తూరువారు!
వారిలో నగ్రగణ్యుఁడై ♦ వాసిఁగన్న
కుంభుఁడే నిన్నుఁ బత్నిగాఁ ♦ గొనఁదలంచె!

నీవు—మాకు లేక లేక కలిగినబిడ్డవు. సర్వవిద్యల నభ్యసించితివి—సద్గుణముల నలవడ జేసికొంటివి—యుక్తవయస్సు ప్రాపైఁబడుటచే—కులోచితంబగువిధమున: శాస్త్రప్రమాణము చేసికొనవలయును. నీ పూర్వపుణ్యవశంబునఁ దగినవరుండు లభించినాఁడు.

మీరా:—(నవ్వుచు) తండ్రీ!

సీ॥ నమోమానంబగు ♦ జలజనాభునిమూర్తిఁ
గాంచిసుఖించెడు ♦ కనుల జంట
• మహిమాన్వితముగైన ♦ మాధవులీలలఁ
బ్రస్తుతించుచు ♦ మురియుజిహ్వ
పాండురంగని దివ్యపాదారవిందంబు
లతిభక్తిసేవించు ♦ హస్తయుగము
ఏకాగ్రబుద్ధిమై ♦ శ్రీకృష్ణతత్త్వంబు
నెఱుఁగయత్నించెడు ♦ హృదయకుహర

గీ॥ మన్యపురుషునిజూడంగ ♦ వానిఁబిలువఁ
గొలువఁదెలియంగ మదిలోనఁ ♦ గోరవెపుడు;-
వినుతవీణారవంబులఁ దనియు చెవులు
కాఁకిమూఁక కేకలవినఁ ♦ గడగునొకో!

వీరా :—అమ్మాయీ ! నీకుఁగల భగవద్భక్తి మాకమందా నంద సంధాయకమే ! కాని- నీవుచూపుచున్న వివాహానైముఖ్యము మాత్రము సంతాపసంజనకము.

మీరా :—తల్లీ! నేనీవఱకేఁ నాహృదయము నా పాండురంగ నికి సమర్పించితిని. అభగవంతునియందే నాదృష్టి కేంద్రీకరణ మైనది. అట్టిదాని నిప్పుడు మరల్చుటకు సాధ్యమా ? సింగపుం గొదమహస్త మస్తము స్తిమ్మమ్ముఁ గోరుఁ గాని- తృణవితానములతోఁ దృప్తినందదు కదా ! లలితమృణాల పల్లవంబుల నభిలషించు రాయంచ చేఁపపిల్లలం జేరదుగదా ! పాండురంగ నామామృతాస్వాదనాసక్తమగు చిత్తము పరచింతకుఁ దావీయదుగదా ! నీవెఱుంగని విషయము లేమున్నవి ?

వీరా :—మీరా ! ధర్మపథమునుదప్పుట నిన్నుఁబోలిన సుగుణవతుల కుచితమా ?

మీరా :—నేనిందు దప్పిన ధర్మమేమున్నది ? పాండురంగని త్రికరణశుద్ధిగఁ బ్రేమించితిని. ప్రేమించినవానినిమాని యన్యుని జే బట్టవచ్చునా ? అట్లు చేఁబట్టిన నిహమున చిత్తశాంతియుండదు, పరమున నిత్యానందము ప్రాప్తింపదు. ఆత్మయొకనికర్పించి, దేహము నింకొకని కిచ్చుట ధర్మమా ? అయ్యది క్షత్రియాంగనల కర్తవ్యమా ?

జయ :—అమ్మాయి ! నీవు మహాభక్తురాలవై, పరమేశ్వరుని పదపంకజములను మనసుననిల్పి, సేవించుట శ్లాఘాపాత్రమే ! అస్మదాదులకది సంతోషకరమే ! కాని- పురుషునింబోలె నాజన్మాంతము బ్రహ్మచర్య మవలంబించియుంట తప్పుఁ.

మీరా :—తండ్రీ! నీవునన్ను మన్నింతువేనిఁ జెప్పుచున్నాను- నేనవివాహితనై, యా శ్రీమన్నారాయణుని దివ్యనామామృతముం గ్రోలుచు - నందనందనుని పాదారవిందముల నమందానందముతో

సేవించుచు - లోకకల్యాణసంధాయకమగు ప్రజాసేవలనఁ బ్రొద్దు పుచ్చుటయే తప్పయిన - దేహధారులొనరించు తప్పులకిఁక లెక్క యుండదు——

సీ॥ అజ్ఞానమనఁబడు ♦ నతివగర్భమునందుఁ
బిండమై చీములో ♦ నుండఁ దప్పు
తదుపరిమాయయన్ ♦ ధరణిపై లింగభే
దముఁబొంది శిశువౌచుఁ ♦ దనరఁదప్పు
తనరి సకలకష్ట ♦ జనక సంసార సా
గరమునఁబడిమున్గి ♦ కలఁగఁదప్పు
కలఁగియుఁ గైవల్య ♦ కారణంబైన శ్రీ
హరినామపఠనంబు ♦ మరువఁదప్పు

గీ॥ మరచి మదినిఁ బశ్చాత్తాప ♦ వహ్నిరగులఁ
దనువు బూటకమంచు స్వాంత ♦ తమునఁ దెలిసి
సర్వసంగ పరిత్యాగ ♦ సరణినరసి
కోరి హరినిగొల్వకయుంట ♦ గొప్పతప్పు !

నా కనుజ్ఞయిండుఁ రంఛోడదేవుని మందిరమునకు స్వామి దర్శనార్థమై భక్తులు వచ్చువేళయయినది. నేనుఁబోయి వారిని సత్కరింపవలయునుఁ

(నిష్క్రమించును.)

మీరా :——నాథా ! ఇఁక మీ రామె కేమని బోధింతురు ? కిటి కేసరి శార్దూల గండభేరుండ ప్రభృతభయంకర మృగాలవాలంబగు దుర్గమారణ్యంబులకేఁగి, అందుఁ గందమూలములం దినుచు, నెండ వానలకోర్చి, యుగ్రతపంబొనరించు - జడదారులకేని యిట్టి వైరాగ్య ముండదు.

జయ :——అకటా ! ఇపుడేది కర్తవ్యము ?

ఉ॥ కుందుదునా? తనూజతన ♦ కుం గల నిశ్చయమిట్లు తెల్పి—తా
సుందర గాత్రుడైన పురు ♦ షుండగఁ బెండిలి కొల్లకుంట చే—
మందర శైల ధారుమతి నుడి ♦ భక్తిని నిల్పి భజింప, నేను వం
బందుదునా? యింకేమిగతి? ♦ ఆస్యల మెత్తురె యీమానాన్యలన్ !

పాడమినది రాచకులము. అగ్నిహోత్రము నంటిది. ప్రాణమును బరిత్యజించియు - మానవము గాపాడుకొన దలచి యున్నది. లోకము పాపపూరితము. లోకులు కీటిలో నిప్పును బుట్టింతురు. అది యుంగాక - ఉత్తమసంబంధము నమకూర్చినది. ఈమె "యా జన్మాంతమవివాహితనై యుందు" ననుచున్నది. ఇప్పుడు చిత్తూరు రాణాకేమని ప్రత్యుత్తరమంపువాఁడను? (ఆలోచన మభినయించుచున్నాడు)

వీరా :—నాథా! మీరిట్లు వ్యాకులమందనేల? లోనికి దయచేయుఁడు. తరువాత కర్తవ్య మాలోచింపవచ్చును.

జయ :—మంచిది అటులొనరింతును,

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

తెర వ్రాలును.

మూఁడవరంగము—విఠోభాదేవుని మందిరము

(ప్రవేశము-పూజాద్రవ్యములతో మీరాబాయి)

మీరా :—(అనుబంధము 5)

(విగ్రహమునకుఁ జందనాదులర్పించుచు) రంగా! శుభాంగా! పాపభంగా!

గీ॥ ప్రవిమలంబైన నీమూర్తి ♦ ప్రతిమయందు
గోచరముగాఁగ మదిలోన ♦ గుతుకమొదవె-

కోటి బ్రహ్మాండములు గూడఁ ♦ గుక్షి నున్న
ఘనుఁడ! పక్షి స్తురూపాన ♦ గ్రాలినావె?

ఓ నందనందనా! భక్తమందారా! అచంచల భక్తితో ననవర
తము నిన్నే స్మరించుచుందునుగదా! నీమందస్మిత సుందర వదనార
విందమును గన్నులారఁ జూడఁ గోరుదునుగదా! ఉల్లము పల్లవింపఁ
ద్వదీయ పదపంకజములఁ గొలుతుఁగదా! నాకేల సాక్షాత్కరింపవు?
స్వామీ! దీనబంధూ! కృపాసింధూ! నేను మాత్రము పవిత్రహృద
యనుగానా? నాకుమాత్రము భక్తి లేదా? నిన్నుఁజూచి సంతోషించు
నదృష్టమును నేను మాత్రము నోచుకొనలేదా? రంగా! పాండు
రంగా! ఆలసింపకుము. నమ్ము-నిమ్ము దర్శన మొసంగుము. నాఁడు
సభలో దుష్టకార్యారంభుడగు దుశ్శాసనుఁడు కోకలు విప్పుచుండ-
ద్రౌపదిపయిం జల్కిన నీదయారసము - ఉక్కుకంబమునం దుద్భ
వించి, ప్రహ్లాదు బ్రోచినపుడు వ్యక్తపఱచిన నీ వాత్సల్యము -
దూర్వాసుని గర్వము సర్వము సర్వ గుసేసి యంబరీషుని యెడఁ జూపిన
నీయాదరణము- మకరినింబరిమార్చి కరిరాజుంగాచుటలోఁ గనఁబఱ
చిన నీకరుణ—తండ్రీ! నాయెడల మాత్రమేల ప్రకటింపవు? వారు
కన్నులారఁ గాంచిన నీదివ్యమంగళ స్వరూపమును నేను మాత్రము
చూడరాదా? నీకొఱకై శ్రమపడి సుగంధద్రవ్యములెన్నో తెచ్చితిని.
నామోఁ ల సాక్షాత్కరించి వీనిని స్వీకరింపుము. నన్నుఁదరింపఁ
జేయుము...... శ్రీహరీ! నిర్వ్యాజపు పాలహరీ! మాటలాడవేమి?
మాఱుపలుకవేమి? నాపైఁ గోపమా? లేక నిరాదరణమా?......
కాదు-కాదు నీవే నా సర్వస్వమని నమ్ముకొనియున్న నాపై నీకు నిరా
దరణముండదు. (నవిత్కారముగ) నిరాదరణమే కాకున్న నాకు దర్శన
మొసంగవేల? నాకుబదులు చెప్పవేల? నేనర్పించు చందనాదులం
గైకొనవేల? పండరినాథా! కార్యాంతర నిమగ్నుండవై నామొఱను

లెక్క చేయకున్నావా? లేక, పదియారువేల గోపాంగనల కేకైక నాయకుండవుగదా! వారిలో నేపుణ్యాత్ము రాలైన నిన్ను. దనబిగియ కౌఁగిటఁబట్టి యెందుఁబోవలదని బంధించినదా?......... ఆఁ ఏమి నా వెఱ్ఱి! ఏమి నా బుద్ధిహీనత! నిశ్చలభక్త పాశబంధితుండవగు నీవు— అన్యపాశములకుఁ జిక్కువడుదువా? చిక్కువడవు... అయిన నాయాహ్వానము నంగీకరింపవేల? (కొంచెమాఁగి) ఆహా! అదియా సంగతి! తెలిసినది—రంగా! తెలిసినది. నేనుగొని తెచ్చిన పూజా ద్రవ్యములు చాలవని యలిగి రాకయున్నావు. స్వామీ! ఇప్పుడే పోయి నీకు సంతృప్తియగునట్లు వలసినన్ని సుగంధ ద్రవ్యములు-పూల దండలు - ఫలహారములు గొని తెచ్చెదను. అప్పు డెవ్వరి కోసరము వత్తువు? ఇంకే వంక పెట్టెదవు? ఏరీతిని దప్పించుకొందువు? పోయె దను-అచిరకాలములోనే, వానిని దెచ్చి నీ ముందుఁబెట్టెదను-సాక్షాత్క రింపఁ గోరెదను. నీపవిత్ర సందర్శనలాభముంబొంది—సఫలమనో రథనై తరించెదను. (నిష్క్రమించును)

(ప్రవేశము—కామిశెట్టి—సుందరమ్మ)

కామి:—నూసినావా? అమ్మోరినాగ తల ఇరగపోసికొని తక్కిడిసిచ్చినాగ గుండ్రంగా మొగమ్మీద పట్టెడుకుంకం బొట్టెట్టు కొని యిప్పుడే వెల్తుంది—రాసోరిబొట్టె. ఈ మందిరం, రాజుతో సెప్పి ఆమె కట్టించిందే! అదుగో అతగాడే కామోసు రంఛోడు దేముడు—మొక్కుదాం—రా.

సుంద:—ఏమని మొక్కుదాం?

కామి :— సుందరం! నే నేటి మొక్కు తానో, నీకు సెప్ప మన్నావా ?

సుంద :—సెప్పు—సెప్పు

కామి :— "సామీ! మా రాజా! మా సుందరం నాకు మూడో పెళ్లి పెళ్ళాం—నేను ముసలోణ్ణి—అది పడుసుది—నల్లగా జీడి పిక్కలాగ—మాల కాకిలాగ—మసిబొగ్గులాగవున్నా దానివొళ్ళు నిగ నిగలాడేటట్టు సెయ్యి—పాత బెల్లంలాగ— ముడతొక్కిన సింతపండునాగ దాని తలమీదెంటుక లట్టకట్టినా, కొబ్బరినూనిమ్మని నా పాణాలులాగ కండా వుండేనాగ సెయ్యి—నాకు పగలు శక్తి లేకపోయినా—రాతిరికాడ బలం బాగాయియ్యి—నా వొళ్ళు కంపుకొట్టినా—నా పెళ్ళాని కదిమంచి గందంనాగ—వాకతికరుపూరంనాగ — జాజిమొగ్గనాగ గుమ్మనిపించే టట్టు వరమియ్యి—ఇతర సావుకార్లు సచ్చినా—యీ కామిసెట్టిమాత్రం—పిల్లలతోటి—పాపలతోటి—ధనంతోటి—దాన్నంతోటి — మడులతోటి—మాన్నాలతోటి సుక్కల్లో పందురుడులాగ అభివృద్ధి పొందేటట్టు సెయ్యి—నీవు గనుక నా కొక్కపాలి యిన్ని వరాలిచ్చేసినావంటె—అమ్మగా మిగిలితే చెక్కమీదరాలే బెల్లంపొడంతా నీదే! నీ మనసు నయివేద్దిగానికి లోటుండదు.

సుంద :—దరిద్రుడా! దేముడికాడికొచ్చికూడా యెదవకోరి కలే—మొగుడువయితే అయినావుగాని సుఖం మండపెట్టాలని వుం టాది. బత్తి దయసెయ్యమని అడుక్కోకూడదూ ?

కామి :— యెర్రిమొగమ! బత్తి బత్తంటావు ? ఎందుకే ? దానివల్ల అన్నంవొత్తాదా ? బట్టొత్తాదా ? రాసోరిబొట్టి—(ఇటు నటుఃఁ చూచి) యెవ్వరు నేరుగందా! కత్తిమీది సాము—రాసోరుబొట్టి మీరా

బాయమ్మ మొగుడొద్దు—పెళ్ళొద్దు—అంటోంది ? ఈ మందిరం కట్టించి రాతిరికాడ యిందులో తొంగుంటోంది—ఎంచేత ? ని కేటి తెలుసు?

సుంద :—బగవంతుడుమీది బత్తి చేత !

కామి :—యెర్రిమొగమ ! యెర్రిమొగమ ! అదికాదు. అసలు సంగతి—మొగుడయితే, సచ్చినంత కాలం వొక్కడితోటే దేవులాడాలి బత్తిఅని వొంకెడితే యిట్టమొచ్చిన మొగుణ్ణి రాతిరి లిక్కడికి రప్పించుకోవచ్చును—బోగం అనబగించొచ్చును. అని తెలిసిందా ?

(అంత నాకస్మికముగా తెరలో)

చ॥ “ ఎవఁడవురోరి ! మూర్ఖ ! పృధి ♦ ఏకునిపుత్రికఁ బూతగాత్రినిన్
ప్రవిమల భక్తియుక్త నన ♦ వన్యచరిత్రము—లోకమెల్ల సం
స్తవ మొనరించుచుండఁగను ♦ దమ్మున నీ గతిఁ బల్లదంబులం
దవిలి, వచించుచుంటి వని ♦ ధారను నీ తలఁ ద్రెళ్ళ నేసెదన్. ”

కామి :—(ఆలకించి భయముతో మెల్లఁగ) ఓ లమ్మో ! ఇంకేటిసేతు నింకేటిసేతును ? రాయే—కొంపమునిఁగిపోనాది. నా మాట లెవ్వడో యిన్నాడు—రావే.

సుంద :— నోటివట్టం కూడదని నేను సెప్పితే యింటావా ? గుడీ సూడొద్దు—మందిరం సూడొద్దంటే తీసుకొచ్చావు—మొదట పిల్లీ—తరువాత బోడిబాపనమ్మా ఎదురయినారు.

కామి :—(గడగడవడఁకుచు) రాయే. రాయే. బతికిబయట పడితే అంతేచాలు. (అని భార్యను తీసికొని పఱుగెత్తును.)

(అంత “ ఎవఁడవురోరి మూర్ఖ ” యను పద్యముం జదువుచుఁ గత్తిం జేతఁబట్టుకొని మదనసింగు ప్రవేశము.)

మదన :—ఓరోరి! గర్వాంధకారచిత్తా! అధమాధమా! ఏమిరా ప్రేలుచుంటివి? మహారాజపుత్రికయగు మీరాబాయినే దుర్భాషలాడుచున్నావుగా? ఎంతసాహస మెంతసాహసము! (నలువంకలఁ జూచి) అన్నన్నా! ఎంతప్రమాదము వాటిల్లినది. కర్ణశూలములగు నా కఠోరవాక్యములాడిన మూఢాత్ముఁ డెవ్వఁడో యింతలోనే—తప్పించుకొనిపోయినాఁడు! ఇపుడేదిగతి? .... అయ్యయ్యో! ఎంతదారుణమునకు నెట్టుకొనెను! సుక్షత్రియవంశమునందుద్భవించి, మార్వారు దేశాధీశులగు జయమల్లు సంతతివానికనుంగుబిడ్డయై—బాల్యముననే సకలశాస్త్రముల నభ్యసించి—భగవన్నామస్మరణముదక్క - అన్యచింతలు లేకపరమభక్తురాలై, యోషిజ్జనదీపికయై హిందూసుందరీమణులలోఁ దలమానికమైయున్న మీరాబాయికిట్టి యపవాదా? అగ్నికణములను జెదపురుగులు దరియుటా? బంగారు వెలవెలఁబోవుటా? అభ్రగంగలోఁ బంకిలమా? అమృతభాండములో దుర్వాసనా? హా! ఎట్టి విషాదకరమగు విషయము! పరమభక్తురాలికిఁ బ్రణతులుపోయి—పరుషములా! ప్రతిభాన్వితయగు కాంతారత్నమునకుఁ బ్రసూనములుమాని. దుర్భాషలా? (కోపముతో) ఛీ! ఛీ! ఏలనా శౌర్యము? ఏలనాధిపటిమ? కాల్పనా? రంఛోడదేవుని మందిరమునకువచ్చి-గర్వాంధుఁడై యుక్తాయుక్త విచక్షణజ్ఞానశూన్యుఁడై భక్తురాలినట్లు దూషించిన దుర్మార్గుల శిక్షింపలేక పోయితినిగదా!........హరహరా! ఆమెకుఁ దుచ్ఛమగు కామేచ్ఛయే యున్నఁ బెండిలిసేసికొనదా? పెండిలిసేసికొన్న, భర్త తన స్వేచ్ఛావిహారమునకు నిరోధముం గల్పించునని మానివేసినదఁట! అబ్బా—దుర్భరము! ఈకఠినవార్త రాజేంద్రుఁ డెఱింగిన నేమి కీడు మూఁడునో! (సాలోచనముగ) కీడున కేమున్నది? నామరూపములు లేని దుష్టుఁడెవ్వఁడో యేమో పేలినాఁడని—అవియెల్లవిశ్వసించునా?

విశ్వసింపఁడు. మీఁదు మిక్కిలి యీసురాత్ముఁడిట్టిన నేను గుఱుతు పట్టిన, వానికిఁ దప్పక తగిన శిక్షగాఁ గలదు. కనుక నేఁబోయి మహా రాజున కీ వృత్తాంతము తెలియ జేసెదను (ప్రక్కకు దిరిగి) కంచుకీ! మహారాజుగా రిప్పుడెక్కడనున్నారు? (వినుటనభినయించి) ఆఁ! ఏమను చుంటివి? "చిత్తూరు నుండి లేఖంగొని వచ్చిన వానితో సభా భవన మున ముచ్చటించుచున్నార" యా? మంచిది. వారినక్కడ సందర్శింతును. (నిష్క్రమించును.)

తెర వ్రాలును

ప్రథమాంకము—సంపూర్ణము.

శ్రీరస్తు.

మీరాబాయి

ద్వితీయాంకము.

మొదటి రంగము—సభాభవనము.

(ప్రవేశము—జయమల్లుఁడు)

జయ :—(తనలో) చిత్తూరు రాణాయగు కుంభునకుఁ ద్వారలోనే తన వాంఛిత మీడేరఁగలదని లేఖవ్రాసి పంపితిని— ఈలోపున నెట్లయినఁ గొమరితను బెండిలి కంగీకరింపఁజేయవలయును—ఈమె నాతఁడు గాఢముగఁ బ్రేమించియుండవచ్చును. లేఖం గొని తెచ్చిన వానిమాటలనుబట్టి చూడఁగా—రాణా మీరాబాయియొక్క యద్వితీయసౌందర్యమునుగుఱించి కర్ణాకర్ణికగా వినియుండెనని తెలియుచున్నది... ... ...మదనసింగు వచ్చుచున్నాఁడు. పురములోని విశేషము లెఱుంగవలయును.

(ప్రవేశము—మదనసింగు)

మదన :—జయము జయము మహారాజుగారికి.

జయ :—మదనసింగూ! రమ్ము—నేఁడు పురములోని వార్తలం దెలిసికొనుటకుఁ బోయితివా?

మదన :—మహాప్రభూ! నేఁడు మన నగరులోనున్న విఠోబాదేవు నాలయములో నొక దుర్భరమగు వార్తను వినియుంటిని. అది మొదలు నా హృదయము కుములిపోవుచున్నది.

జయ :—(ఆత్రముతో) ఏమి? ఆ వార్త! ఎవరినిగురించి?

మదన :—దేవా! విషయ మంతయు విస్మృతుఁ దెలిసికొనవచ్చును, ముందా దుష్టుని గురించి, తగినట్లు శిక్షించుటకు నా కనుజ్ఞయుండు.

జయ :—(సవ్యంగము) బాగు బాగు! ఆ వార్త యేదియో—అది సత్యమో—అసత్యమో — ఎవరినిగూర్చినదో — ఎందులకుఁ బుట్టినదో—ఎవరు దానికిఁ గర్తలో—ఏమియుఁ దెలుపుటకుముందే యపరాధిని దండింపఁగోరుచున్నావా? అది సమంజసమా? నేరస్థుని దెలిసికొనకుండ నేర మెఱుంగకుండ నీ కనుజ్ఞయిచ్చుటెట్లు?

మదన :—దేవా! ఆ వార్త కేవలమసత్యము. మీ రద్దాని నాలింతురేని మహోగ్రులయ్యెదరు నేరస్థునిగురించి వ్యక్తుకొన లేదని నా శిరమును సైతము ఖండింపఁగడంగుదురు.

జయ :—మదనసింగూ! ఇంతగాఁ భయపడనవసరము లేదు దుర్భరమును సత్యమునగు నా వార్తయెట్టిదో ముందు నా కెఱిగింపుము.

మదన :—మహారాజా! పరమభక్తురాలగు మీరాబాయి—

జయ :—(అర్ధోక్తిలోనే యాతురతతో) ఆ., చెప్పుము-అలసింపకుము-పరమభక్తురాలగు మీరాబాయి—

మదన :—దుశ్శీలయని యు, మరభిప్రాయముతో నా జన్మాంతసువివాహితయైయుండుటకుఁ గోరుచున్నదనియు, గంభోడ దేవుని జూడవచ్చిన దుష్టుఁ డెవ్వఁడో ప్రసంగవశమునఁ బ్రేలినాఁడు.

జయ :—(చెవులు మూసికొని) శ్రీహరీ!

మదన :— ప్రభూ! కంఠస్వరమును బట్టిచూడఁగా నాతఁ డెవ్వఁడో వైశ్యాధముఁడనుట నిక్కువము. కావలివాండ్ర నడిగి నేనా దుష్టుని దెలిసికొని, మదీయ కరవాలంబుచే, వాని మాంసమును గృధ్రముల కాహారమగునట్లు వైచెదను.

జయ :—(నిమీలితనేత్రుండై నిట్టూర్పు బుచ్చి) హాహాహా!

మదన :—(తనలో) ఈ వార్త యిమ్మహాత్మునకుఁ గర్ణవిభీషణ మైనది. (ప్రకా) ఏలిక యింకను శాంతించెద రేల?

జయ :—మదనసింగూ! నీవు మాటు మాటాడక పోయి, యంతఃపురమునందలి చెలికత్తెతో, దేవిని నేఁ జూడఁగోరుచున్నానని యామెకుఁ దెలుపుమని చెప్పుము.

మదన :—చిత్తము.

(నిష్క్రమించును)

జయ :—(నేలఁ గూలఁబడి) హా మీరా! మీరా! దుర్భరము దారుణము! నే నికఁ బ్రాణములతో నుండఁజాలను-విశ్వవిఖ్యాతమహామార్వారు దేశమున కధిపతినై-సుప్రసిద్ధ రాఠోరువంశసంజాతుండనై-దిగంతవ్యాప్తకీర్తికవితుండనై-యున్న నా కిట్టి యపవాదా? హృదయకుఠారము-కర్ణకఠోరము నగు నీ వార్త-అబ్బా!-అయ్యో!-శరీరమును గంపింపఁ జేయుచున్నది.

సీ॥ కఱకుఁ గత్తినిబూని ♦ కండకండలుగాఁగ
మాంసమ్ముఁ జెండాడ ♦ బాధయనను
భగ్గుభగ్గునమండు ♦ మంటలోపలఁద్రోసి
తనువు ప్రేల్చిన మదిఁ ♦ గినియఁబోను
శత్రుచాపవిముక్త ♦ సాయకంబులు డాసి
క్షతగాత్రునిగఁజేయ ♦ సైపగలను
సలసల మఱగెడు ♦ సలిలభాండమునందు
ముంచి నన్నుడికింప ♦ మునుగ నెపుడు

గీ॥ అకటకట! సర్వనీర్వాణ ♦ మకుట ఘటిత
మణిగణాలంకృత విమల ♦ పాదపద్మ

పాలితంబగు స్వర్గసం • ప్రాప్తి నిచ్చు
యశము౯ జెఱుపఁగ దుఃఖంబు • నందుచుంటి.

ఇఁక నాకు గత్యంతరమేమి? ప్రాణమున్నంతవఱకే పగతురు మైఁబడి పీడింతురు-భూతము లావేశించి బాధించును. రోగములు జనన స్థానములఁ దూలించి కాటియఁబెట్టును-కాని దుర్యశః పిశాచము ట్లుకాదు. ఆసేతుహిమాచలపర్యంతము వ్యాపించి యాచంద్రతారార్కము తన కెరయయిన మందభాగ్యుని నొంచుచుండును......హా! మీరా! మందభాగ్యుండనగు నాకు, నీ వేల జన్మించితివి? ఆభ్రగంగాజలంబు వలెఁ బ్రఖ్యాతమై-ఐరావతమునలె సమున్నతమై-శారదపూర్ణిమాచంద్రికవలె ధవళమై-దిక్కుల నలముకొనిన నా యశస్సునకు నీవు కళంక మాపాదించితివి. అక్కటా! పుట్టినది గౌరవమాశించు రాచకులము-పట్టినది వీరోచితమగు ఖడ్గము-మెట్టినది పవిత్రంబగు భరతఖండము! అయిననేమి? జనాపవాదమున కీర్తిని గోల్పోయితిని. ఇపుడు నాకు కర్తవ్యమేమి? అట్లు కొమరిత శీలమును శంకించిన దుష్టునిబట్టి దండింతునా?......అది యేటిధర్మము? ప్రజాభిప్రాయము ననుసరించి పాలించినవాఁడే రాజు-తన్నుఁ బొగడిన సంతసించి-తెగడిన శిక్షింపఁ దలకొనుట నరపతి కనుచితము. పూర్వము రఘుకులభూషణుండగు రామచంద్రుఁ డేమిచేసినాఁడు? పతివ్రతాశిరోమణిని దుర్భరజనాపవాదమునకుజడిసి-భయంకరాటవిని విడువఁబంపలేదా? ఆగ్రహించి తన భార్యం దూలనాడినవాని తలను దెగవేయఁబూనినాఁడా? లేదు-కాబట్టి దుర్భాషలాడిరనితలంచి-ప్రజలను హింసించుట యపఖ్యాతికి హేతువు! నిజమునకు వారిదోసమేమున్నది? యుక్తవయస్కయయ్యు వివాహ మొనరించుకొనకుండుట నా కొమరితయొక్క-కాదు-కాదు-ఆ మీరాయొక్క లోపముగాదా? శుద్ధాంతఃపురములలో నుండక నెన్నఁబంగక, మనవలసిన యువతి-సామాన్యస్త్రీచందమున స్వేచ్ఛావిహార

ములుసేయుట దోషముగాదా? లోకులంటిరని వారిం దెగడనేల?
(కొంచెమాగి) ఆc, ఏమి? మీరా-నా ముద్దులబిడ్డ-పరమభక్తురాలు-
ఏ గనుకొనునంతటి దుశ్శీలయా? అంతటి దుష్కార్యారంభయా?
కాదు-కాదు - ముమ్మాటికిcగాదు. నే నా మాటను నమ్మcజాలను.
(కత్తిమూసి) మహారాజపుత్రియని తలంపక- మంచిచెడ్డ లాలోచింపక
యిట్టి యపవాదులాడిన యా దుర్మార్గుని యమపురికిప్పుడే పంపెద
గాక! (కొంచెమాగి) అయ్యో! నే నెంత తెలివిమాలినవాcడను-ఎట్టి
బుద్ధిహీనుcడను-తనకుcదోచిన యభిప్రాయమును లేక, తా నెరిcగినవిష
యమును స్పష్టమొనరించినంతమాత్రమున నాగ్రహించి-వానింజంపc
గత్తి మాయనేల? ఈ కత్తితో నా కుత్తుకనయినc గోసికొందును-
లేకున్న నపయశం బుడుగుటకై యామె కుత్తుకనయినc దరిగెదను-
(దుఃఖించుచు) హా! ఏమంటిని? నా మీరా కుత్తుకను దఱిగెద
ననియా? అకటా! నే నెంతదుర్మార్గుడను! ఎట్టికఠినాత్ముcడను?-
ఎవ్వcడో యనామకుడు-తెలిసో - తెలియకో-ఏమో ప్రేలినాcడని-
లేక లేక పుట్టినకూcతును - చక్కదనాల బొమ్మను - గుణాలకుప్పను -
ముద్దులమూటను - మంచిచెడ్డలుడిగి, కటికవాడనై సంహరింపcబూని
తినా? హా! పుత్రీ! నీ స్వభావమెఱింగియుండియు, నీ యెడల నిట్టి
యపచార మొనరించుటా? (కొంచెమాగి) ఇపుడు నాకుc గర్తవ్య
మేమి? (భగవంతు నుద్దేశించి) హా! దైవమా! ఎట్టి విషమావస్థను
గల్పించితివయ్యా! ఇటుcజూచిన కూతురా? అటుcజూచిన దుర్యశము
నకు మనమున భయమా? ఒకమూలc గన్నకడుపా? వేఱొకవంకc
బ్రాణాధికంబగు మానమా? ఇవు డిందులో నేది నాకు వాంఛనీ
యము? (సాలోచనముగ) పుత్రికయే వాంఛనీయము - ఆమెను
క్షమించి - ఆc, కాదు - కాదు - నేను పొరcబడుచున్నాను. మాన
మే నాకు వాంఛనీయము. అయినc గూcతు నేమిసేయుదును?- (ఆలో

చించి) విషమిచ్చి చంపి యపవాదమును బాపుకొందును. హా! ఎంత దారుణము! తాను పెంచిన వృక్షమును దానే ఖండించుటా? తండ్రి నయిన నే నిట్టి కార్యము నాచరింపగలనా? ఆచరింపకున్న దుఃఖశము తప్పదుగదా! (ఆలోచించి) వలదు - వలదు - దుఃఖశముమాత్రము వలదు - కొమరితనుమాత్రమేకాదు - నా సర్వరాజ్యమునైనం గోల్పోయెదను - నా ప్రాణములననునం త్యజింతును. కాని దుఃఖశమును భరింపలేను ఓ జనాపవాదమా! నీ కిదే జోహారు! నీ వు భయపడి, యేకైకపుత్రికను బలిగా నర్పింతును - స్వీకరింపుము - అంతటితో దృప్తిఁబొంది నన్ననుగ్రహింపుము - నేటినుండి దుర్యశం బెట్టిదో యెఱుఁగను - ఇఁక మీఁదనూత నుదిరయే? (కూఁతు నుద్దేశించి) మీరా! మీరా! నీవు నిష్కళంకహృదయవనియే నా నమ్మి ప్రాయము - కాని, నే నేమి చేయఁగలను? ప్రజలు నిన్ను శంకించు చున్నారు. నీకుఁగలిగిన యపవాదము నీతోడనే యంతముగావల యును. కనుక విష మొసంగి నిన్ను.............అక్కటా!...... మోహమా! పొమ్ము - నీకు నా హృదయమునఁ దావు లేదు. అయ్యది పాషాణసదృశము. వాత్సల్యమా! అరుగుము. ఆలసింపవలదు. నీవు నా యాదృతి నిఁకఁ బడయఁజాలవు. ఓ ప్రజలారా! రఘుకులభూష ణుండగు రామచంద్రుని - ఆదర్శపురుషునిగఁ జేకొని - మీరు దుశ్శీల - జా-రి-ణి-యని భావించుచున్న నా కొ-మ-రి-కాదు-మీరా బాయిని విషమిచ్చి చంపి తీరెదను. నమ్ముఁడు - నా మాట నమ్ముడు. (అని మిన్నకుండును.)

(అంత విచారగ్రస్తయై వీరాబాయి ప్రవేశము.)

వీరా:—(స్వగ) అక్కటా! ఎట్టి దుర్భరవార్త కల్పింపఁబడి నది. ఇది విన్నది మొదలు నాథుని మనస్సెట్లున్నదో! నాతో ముచ్చ

టించఁదలంచి కాంబోలు వెంటనే రావలసినదని నాకాజ్ఞాపించిరి...... ప్రాణేశ్వరు డదే మొదలునరకిన తరువువలె నేల గూలఁబడియుం డెను. ముఖలక్షణములం బట్టిచూడగా వ్యాకులమనస్కుఁడై యున్నట్లు తోఁచుచున్నది. (భర్తను సమీపించి) దేవా! ఏలదీ..................

జయ :—(మోము త్రిప్పి చూచి) వచ్చితివా? (కోంపమాగి) నీ నీ విషయము మెఱుంగవు కాంబోలు!

సీతా :—(కన్నీరుగార్చుచు) నాథా! మీరు నన్నింత తొందరగాఁ బిలుచుటకుఁ గారణమేమని మదనసింగునికడకుఁ జెలికత్తెను బంపితిని అతఁడామెకు సర్వముచెప్పఁగానే నాలకించితిని......... అక్కటా! ఎట్టిదుర్భరజనాపవాదము వాటిల్లినది? నిర్మలయశస్సునకు గళంక మాపాదిల్లినదే! ఆసేతుహిమాచల మీ వార్త వ్యాపించుకే కాక—ఆ చంద్రార్కము నిలిచియుండునుగదా!

జయ :—

గీ॥ అమృతకిరణముల్ ప్రసరించు ♦ నట్టిరాజు
ప్రజలచేఁ గళంకితుఁడనఁ ♦ బడెనుఁగాక!
కాని—మాగ్యాసుదేశంబు ♦ ఖ్యాతి నేలు
రాజుతాఁ గళంకితుఁడౌనె? ♦ రాజవదన!

సీతా :—నాథా! రాఠోరువంశజుండైన జయమల్లునకుఁ బట్ట మహిషియగు వీరాబాయికిని జనించిన కొమరిత దుశ్శీలయని ప్రజలు తరతరములవరకుఁ జెప్పుకొనుచుందురుగదా! మీరాబాయి ముక్త వయస్సున వివాహముం గావించుకొని యంతఃపురంబు వీడకుండిన, మనకిట్టి యపవాదమువచ్చునా?

జయ :—ప్రాణేశ్వరీ! లోకములో దుర్యశమునకు గుఱియగు టహేయము. ప్రాణముపోయినఁ బోవుఁగాక! మానము రక్షితముగావ

లయును. ఈ నా నుడివిన. మీరాతోఁబుట్టిన యపకీర్తి మీరాతోనే యంతరింపవలయును.

మీరా :—నాథా! మీ మాట నాకు బోధపడుట లేదు.

జయ :—బోధపడుట కేమున్నది? దుర్యశ మంటువ్యాధివంటి దికదా! దానికిఁదగిన నివారణోపాయ మాలోచింపవలదా?

గీ॥ వ్రణముపుట్టిన వ్రేలిని ♦ త్వరితగతిని
శస్త్రసాహాయ్యమునుబొంది ♦ సాహసించి:
చెండకున్నచో, మేనెల్లఁ ♦ జెడునుగాదె!
వ్రేలి, గోల్పోవలేక, మేను ♦ విడువఁదగునె?

మీరా :—(దుఃఖించుచు) అక్కటా! నాథా! మీ కింతిసాహసమా? ఇంత నిర్దయయా? కన్నకూఁతుపై నింత కాఠిన్యమా? అయ్యయ్యో! ఎంతమాట! లేక లేక పుట్టిన కూఁతురు - మీ దు మిక్కిలి సుగుణవతి - ఆమెయెడల నిట్టి యపచారమా?

జయ :—దేవీ! ఈ లీల బేలవై యేల దుఃఖింతువు? సాసంగత వాత్సల్యము నాకుఁ గలదు - కాని - మనము సుక్షత్రియకులజులము కీర్తియే మనకుఁ బ్రాణాధికము - ప్రాణమునకు భంగము కలుగి వచ్చును - కీర్తికి భంగము రాఁగూడదు - ఏమందువా? ప్రాణము బుద్బుదము - క్షణికము - పంకిలము - కీర్తిసుస్థిరము - విమలము - నశ్వరము భరతమాత కీర్తికాములనే వాంఛించినది - సుప్రసిద్ధులనే ప్రసవించినది - మనమూ పవిత్రగర్భమునఁబుట్టి, దుర్యశము గడించి యామె పేరుప్రతిష్ఠలకుఁ గళంకమాపాదింపఁగూడదు.

సీ॥ సత్యసంధుని హరి ♦ శ్చంద్ర భూపాలుని
అడ్డాల నిడుకొన్న ♦ యతివమిన్న!

నీత మనస్కుడై • నలమహీజానిని
బాలిచ్చి పెంచిన • పరమసాధ్వి!
సార్థక నామున • జాతశత్రునిజోల
పాటలం దనిపిన • మహితచరిత!
కర్ణాదిదాతల • గర్భమందునమోసి
కీర్తిగాంచిన గొప్ప • గేస్తురాలు!

సీ॥ పూతభారతమాత • మూలమునను,
యుగయుగంబులనుండియు • నార్జితంబు
సేసి, బొక్కసంబున దాచు • స్థిరయశస్సు
కటకటా! నేడు బుగ్గిలో • గలపగలదె?

గీ॥ ప్రాణమా? పోవు - మృత్యువు • వారకుండును,
బ్రహ్మ కల్పాంతమెన్నండు • బ్రతుకలేదు—
మానమా? నిల్చు నీ భూత • పంచకంబు
భాస్కరాదులు నున్నంత • వరకు జగతి!

వీరా :—(దుఃఖముతో) నాథా! మీ నిశ్చితాభిప్రాయమెద్ది?

జయ :—(కఠినముగ) విషమిచ్చి మీరాను జంపుటయే నా నిశ్చితము - (తల వ్రాల్చును.)

వీరా :—హా! మీరా! (మూర్ఛిల్లును)

జయ :—ప్రేమసాగరము నీదుట కష్టమే!

వీరా :—(లేచి) నాథా! నాథా! ఎట్టిసాహసమున కొడిగట్టితిరి?

సీ॥ పరిహాసమున కేని • బరుషంబులాడక
మృదువుగ భాషించు • సదయహృదయ!:

అటులయుండైన ♦ నన్నమాటనుదాటి
యెఱుఁగక చరియించు ♦ నిర్ధచరిత !
పేదసాదలఁగన్నఁ ♦ ప్రేమతో లాలించి
పాలించుచుండెడు ♦ పరమసుగుణ !
ముప్పొద్దులందునఁ ♦ బురుషోత్తముని దన
మానసంబున నెంచు ♦ భక్తురాలు !
గీ॥ కటకటా ! యట్టి మీరాను ♦ గరుణమాలి
చంపఁదలఁతురే ? విషమిచ్చి ♦ జనకు లయ్యు—
గంచె యే చేను మేసినఁ ♦ గలదె దిక్కు ?
తల్లియే పిల్లలం దిన ♦ ధర్మమగునె ?

జయ :—(స్వగ) ఇఁక నే నిక్కడఁ 'జాల సేపున్న యెడల సీమె నా మనస్సునుగూడ మార్చివేయఁగలదు - ఏను త్వరితముగఁబోయి చెలికత్తెద్వారా మీరాబాయి కీ వార్తం దెలిపి యామెను రప్పించి— విషమును సిద్ధముఁజేయవలసియున్నది. పోయెదను.

(నిష్క్రమించును.)

మీరా :— (దుఃఖించుచు) హా! నాథా ! నాథా ! వెళ్ళుచున్నారా ! నా ప్రార్థన మాలకింపరా ? నాకుఁ గడుపుచిచ్చు తప్పదా? హా మీరా ! మీరా ! (మూర్ఛిల్లును.)

(తెర పడును)

రెండవ రంగము—అంతఃపురము.

(ప్రవేశము—మీరాబాయి పాండురంగ విగ్రహముతో)

మీరా :— (స్వగ) ఆహా! తండ్రిగారి యశశ్చంద్రికకు నా మూలమునఁ గళంకమా? నే నెంతటి మందభాగ్యను! అమ్మహాత్ముఁడు త్వరలోనే, విషముం గొని తెచ్చి నా కొసంగునని చెలికత్తె చెప్పి పోయినది. (విగ్రహమును ముద్దిడుకొని) తండ్రీ! రంగా! నేఁటికి దీనురాలిపై దయగలిగినదా? పుట్టినదాని నేఁటివరకు నెల్లవేళల యందు విధవిరామములు లేక, త్వదీయ పాదారవింద సాన్నిధ్యము నభిలషించుచుండఁగా - ఈ నాటి కద్దాని ననుగ్రహింపనుంటివా? తండ్రీ! నీవు నన్ను నీ సన్నిధికిం బిలిపించుకొనుట నాకుఁ బరమానంద సంధాయకమే! నీ సాన్నిధ్యప్రాప్తికంటె వాంఛనీయమగు ప్రాప్తి నాకు వేఱొండు లేదు, కాని - భక్తురాలనగు నాకీ జనాపవాద మేమి? (తండ్రి నుద్దేశించి) జనకా! నీ ప్రయత్నము ప్రశంసనీయము! కుక్క ముట్టిన కుండను బ్రద్దలుచేయువలయును - కళంకిత మయిన తనువును గాటిలోఁ గలుపవలయును - జనాపవాద భయంకర పిశాచిమున కెర యగు నన్ను విషమూలమున నంతమొందింపఁదలఁచితివి. నీ సాహసము కొనియాడఁదగినది. (ప్రక్కకుఁ జూచి) పదములచప్పుడు వినఁబడు చున్నది. ఎవరువారు? (ముందునకు నడచిచూచి) తండ్రియే విష మును గొని తెచ్చుచున్నాఁడు. (సంతోషముతో) ఆహా! నేఁడుగదా నాకు విముక్తి! నేఁడుగదా నా కానందము!

(అంత విషపాత్రతో జయమల్లుఁడు ప్రవేశము)

జయ :—పాత్రను బట్టుకొని కన్నీరుగార్చుచు మిన్నకుండును.)

మీరా :—తండ్రీ! ఏల కన్నీరు గార్చెదవు? భవదీయశుభ్ర యశస్సు దిగంతములు వ్యాపించినది. అయ్యది కళంకితముగాకుండ

నా విషపాత్రము నిట్టుఁదెమ్ము. నేను మనసారఁ గ్రోలి, నిత్యానందము నందెదను. (విషపాత్రను పుచ్చుకొనును.)

"హా పుత్రీ! మీరా! మీరా!" (అని తెరలో రోదనము)

మీరా:—(విరుట నభినయించి) పాపము! తల్లి తన ప్రేమవాహిని నరికట్టజాలకున్నది.

(అంత వీరాబాయి దుఃఖించుచుఁ బ్రవేశము)

వీరా:—(కొమరితను కౌఁగిలించుకొని) హా! పుత్రీ! మీరా! మీరా!

మీరా:—అమ్మా! ఏల దుఃఖింతువు? మరణ మెప్పటికి యున్నదే! ముసలితనము పైఁబడినపిమ్మట - భగవంతుని స్మరించుటకయిన శక్తిలేక చచ్చుటకంటె నీ తరుణమున మరణమందుట యుక్తము గదా! నీవు శోకం బుడుగుము - నా యంతిమ ప్రార్థన మాలకింపుము,

సీ. మార్వారు ప్రజలే మా • మకపుత్రి దుర్భాష
లాడిరంచును నొవ్వ • కాడకమ్మ
జనవాక్యమునకయి • తనయను గమనిచ్చి
చంపె నాథుండని • సణకుమమ్మ!
ఏను చచ్చితినన్న • హేతువుచే నీవు
భజనమందిరమును • మరువకమ్మ!
అవని మీరాబాయి • యాత్మజయై నీకుఁ
దనరినదను మాటఁ • దలఁపకమ్మ!

గీ. ఎఱిఁగియో లేక, యెఱుఁగకో • యింతదనుక
నేను జేయుదోషముల మ • న్నింపుమమ్మ!
భవ్యభవదీయ పాదప • ద్మముల కేను
ప్రణతు లొనరించుచున్నాను • పడయుమమ్మ.

వీరా :—హా! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము.

మీరా :—జనకా! నాకు సెలవొసంగుము. భక్తిపురస్సరముగా నే నాచరించు ప్రణామములను గైకొమ్ము.

జయ :—(కన్నీరుగార్చుచు మిన్నకుండును.)

మీరా :—(విషపాత్ర నొకచేతఁ బట్టుకొని - వేఱొకచేతఁగల విగ్రహమును బరికించి) రంగా! పాపభంగా! నే నెంతటియదృష్టము నడయుచున్నాను! త్వదీయ నిర్హేతుకజాయమాన కరుణాతిశయమును నా యెడఁ జూపింపవలసినతరుణ మేతెంచినది. తండ్రీ!

గీ. నేను నీ దాసనౌదును ♦ నిక్కమిదియు;
భక్తిఁ బ్రార్థింతు నిన్నెప్డు ♦ మనసునందుఁ
గనుక నన్నేలు ప్రాపిచ్చి ♦ గరుడగమన!
శిష్టజనపాల! శ్రీలోల! ♦ శ్రితసుచేల!

(అని విషము గ్రోలుచున్నది.)

జయ :—హా! మీరా! ఎంతటికఠినుండను. (మూర్ఛిల్లును.)

వీరా :—హా! కుమారీ! (మూర్ఛిల్లును.)

(అపుడు మీరాబాయి హస్తమునఁగల పాండురంగ విగ్రహము వివర్ణముం బొందును.)

మీరా :—(చలింపక యే విగ్రహవర్ణము మాఱుటం గని) హా! ఏమిది? విషముఁ గ్రోలినను—వికారము నుదయింపకున్నదే?.........
ఆఁ, ఏమిది? ఆశ్చర్యముగనున్నదే? అయ్యో! నా ముద్దులమూటఁ గట్టు విగ్రహము - ప్రాణాధికమగు నా పాండురంగవిగ్రహము - ఇంతలోనే యిట్లు నల్లఁబడిన దేమి?

జయ :—(మూర్ఛనుండి లేచి) హా! మీరా! మీరా!

నీరా :—(లేచి) హా! తల్లీ! అప్పుడే విషము తలకెక్క— మ—ర—ణిం—చి—తి—వా ?

మీరా :—(దుఃఖించుచు) అయ్యో! తల్లీ! నేను మరణింప లేదు - అదేమి మాయయో - అదేమి చిత్రమో - నేను విషముం ద్రావియు నెప్పటియట్ల సుఖముగ నేయున్నాను - కాని - నా పాండు రంగఁడు వివర్ణుఁడైనాఁడు.

నీరా :—(పలుగునఁబోయి కూఁతును గాఁగిలించుకొని) ఆహా! ఏమి నా భాగ్యము! సజీవవై యుండఁగా నిన్నుఁ జూడఁగంటిని

జయ :— (విగ్రహము నుజూచి యాశ్చర్యముతోఁ దనలో) ఏమి యీ మాయ! దురవగాహముగనున్న దే? వాసనచూచినంత మాత్రమునఁ బ్రాణము లెగురఁగొట్టు విషమును, నేనే తెచ్చి యీమె కిచ్చితిని. అద్దాని నీమె, నా కన్నెదుట గుటగుటఁ ద్రాగినది త్రాగియు సురక్షితయైయున్నది. ఈమె హస్తమునందలి విగ్రహముమాత్ర మింత లోనే రూపుమాఱి వెలవెలఁబోవుచుండుట చూడ దురవగాహముగ నున్నది.

మీరా :—(దుఃఖించుచు) హా! రంగా! పాండురంగా! ఎంత పని చేసితివి తండ్రీ! నేను గ్రోలినవిషమును నీ లోనఁ బ్రవేశపెట్టుకొం టివా? అయ్యో! నీ దివ్యమంగళస్వరూప మెంతలో మారినది? త్రిజగన్మోహనమగు నీ సౌందర్య మిప్పుడు మాయమైనదికదా! అక్కటా! పాపాత్మురాలనగు నేను - విషప్రయోగమునఁ జచ్చిపోయిన లోపమేమి? కాని నీ విట్టు లకారణముగఁ గురూపివైతివేల? దేవా! రాధను మెప్పించి, సత్యభామకు మరులుగొల్పి, రుక్మిణి నాకర్షించి, పదియాఱువేల గోపాంగనల వలపుం గుత్తకొన్న నీ సౌందర్య మిప్పు డేమయినది? నిర్భాగ్యురాలనగు నా కతమున విషపానమొనరించి వివర్ణుండవయితివా? అక్కటా!

సీ. భక్తురాలిపైఁగల ప్రేమ ♦ భావమునను
గరిశముంగ్రోలి తేజమ్ముఁ ♦ దొలఁగినావు ;
రాణ గృహమునకేఁగ నా ♦ రాము నిన్ను
వికృతాకారుఁడని యిలు ♦ వెడలుచునో !

ఒకప్పుడు నీ ప్రాణప్రియయు యట్లన్న నీ వేమిచేయుదువు ?.........
రంగా! ఈ నా నుడి వినుము నీవు సర్వసమర్థుండవు. యథా రూపమందుము లోకమోహనుండవగు నీవిట్టి వికృతాకారముతో నుండఁగా — చేసు చూడ జాలను.

గీ తొంటి సౌందర్యమునుబొంద ♦ కంటి వేవి
శిరము బద్దలుగాఁగ నేఁ ♦ జేసికొందు
నంతియేకాని — నిన్నిట్లు ♦ లరయలేను ;
వేఁగ నా కోర్కి దీర్పుమా ! ♦ వికలరంగ !

(అంత విగ్రహము యథాస్వరూపమున గోచరమగును)

జయ :—(చూచి) అహా ! ఏమిది ? విగ్రహము మునుపటివలె నగపడుచున్నదే !

మీరా :—నాథా ! కోమరితయొక్క భక్తి బోధపడినదా ? పాండురంగఁడామె యధీనమునయున్నాఁడు. పిలిచినఁ బలుకుచున్నాఁడు.

మీరా :— (సంతోషముతో) రంగా ! నీవు నా మాటను పాటించి యథాస్వరూపముం గైకొంటివి. నాకిపుడు సంతోష మయినది.

జయ :—(కోమరితను కౌఁగిలించుకొని) మీరా ! మీరా నీవు పరమభక్తురాలవు - లోకులకు జడిసి నిన్నుఁ జంప యత్నించినం దులకు నన్ను మన్నింపుము.

మీరా :—తండ్రీ ! నిన్ను మన్నింపనేల ? తానొకటితలఁచిన దైవ మింకొకటి తలచినట్లయినది. నా యెడలఁ బ్రయోగింపఁబడిన

విషము నా పరమాత్ముఁడు హరించినాఁడు. ఇపు డేటికిఁ గర్తవ్యము? నీ యపకీర్తి తొలఁగుటెట్లు?

వీరా :—కుమారీ! విజ్ఞానవతివగు నీ వట్లు పలుకుట పాడిగాదు గతజలసేతుబంధనమేల? అయినదేదో యయినది-లోకమును సొప్పించుటకయిన నీవు వివాహమున కంగీకరింపవలయును.

మీరా :—(మిన్నకుండును.)

జయ :—(స్వగ) మౌనమర్ధాంగీకారసూచకమని చెప్పుదురు. మంత్రులకు నేనిప్పుడే వివాహయత్నము లొనరింప నాజ్ఞాపించి, చిత్తూరురాణాను ద్వారలోనే జామాతగాఁ బడసెదను. (భార్య నుద్దేశించి) ప్రేయసీ! మన మదనసింగును జిత్తూరునకుఁ బంపవలసియున్నది. సుముహూర్త నిర్ణయమునకుఁ బురోహితుని గూడ బంపవలయును. పరమభక్తురాలగు మీరా తండ్రినగు నా యాజ్ఞను దిరస్కరింపదు. ఆమె తప్పక కుంభరాణాకుఁ బత్నికాఁగలదు - నీవు సందేహము విడుము - రమ్ము - పోవుదము.

వీరా :—మీరా! నీవు భజనమందిరమునకుఁ బోవుదువా? లేక, నా వెంట వచ్చెదవా?

మీరా :—తల్లీ! నేను రంఛోడదేవునిదర్శింపఁ బోవుచున్నాను.

(అనుబంధము—)

(భగవన్నామస్మరణ మొనరించుచు నిష్క్రమించును.)

వీరా :—నాథా! తడయనేల?

జయ :—రమ్ము - పోవుదము.

(నిష్క్రమింతురు.)

(తెర వ్రాలును)

ద్వితీయాంకము—సంపూర్ణము.

శ్రీ ర స్తు.

మీ రా బా యి

తృ తీ యాం క ము.

మొదటిరంగము—రాజబాట.

(ప్రవేశము—సదానందుఁడు—శివనాథభట్టు.)

సదా :— ఏమయ్యా! శివనాథభట్టూ! ఈ మధ్య నేను గ్రామాంతరము పోయితిని. నిన్ననే వచ్చితిని. నగరులోని విశేషము లేమి ?

శివ :— (పరికించి) ఎవరది ? మా యాబిడకు నామీఁదఁ గోపమువచ్చి పేరుల్లిపాయ నూఱుచు నూఱుచు. గన్నులలో రసము పిండినది. అందుచేతఁ గన్నులతోఁబాటు మనసుకూడ మండుచునే యున్నది సరిగా మీ రెవ్వరో నాకుఁ దెలియుటలేదు. దయచేసి, నామధేయము ... ...

సదా :—నేను ...

శివ :—(కోపముతో) ఓహో! నీ పేరు "నేనా ?" బాగు బాగు! "నేనూ!" కీ ప్రశ్నయేమి ?

సదా :—(తనలో) ముసలిముండకొడుకసాధ్యుఁడు - ముక్కు మీఁద వీనికిఁ గోపము తాండవమాడుచుండును.

శివ :—ఓయి నేనూ! మాటలాడవేమి ? మూఁగనోము పట్టితివా ?

సదా :—తాతా! నేను సదానందుఁడను.

శివ :—ఓ ఱ్ఱకుంకా! నిన్నుఁ దన్నినను బాపము లేదు నేను నీకుఁ దాతనా? తల నెఱసి పండ్లూడినంత మాత్రాన నన్నుఁ 'దాతా' యని పిలువవలయునా? నా దార్ఢ్యము పరీక్ష సేయుదువా? చెప్పు పట్ల పట్టు - పస బయటంబడఁగలదు.

సదా :—(నవ్వుచు) తాతా!

శివ :—అదిగో! అదిగో! ఆ కూఁతలే కూయవలదనుచున్నాను.

సదా :—తప్పు తప్పు!

శివ :—ఎవరిది? తప్పెవరిది?

సదా :—నాదే, బాబూ! నాదే తప్పు - క్షమింపుము - దయ చేసి విశేషము లెఱిఁగింపుము.

శివ :—ఆలాగున దాఱికిరా - మన మహారాజుగారి కూఁతు రున్నదే!

సదా :—అవునవును - మీరాబాయమ్మ - భక్తురాలు.

శివ :—నన్నుఁ జెప్పనీయవు. నీకుఁ దెలియదు—

సదా :—చెప్పు చెప్పు—

శివ :—ఆమెకుఁ బెండ్లియయినది - చిత్తూరు మహారాణావారు ఆమెను భార్యగాఁ గైకొనిరి.

సదా :—తాతా! కాదు—కాదు—పొరపాటు—బాబూ! పొర పాటు—క్షమించుము—ఆమె వివాహము చేసికొననని చెప్పుచుండెడిదే!

శివ :—అవును - ఆ మాట నిజమే!

సదా :—అయిన నిప్పుడెట్లు సమ్మతించినది.

శివ :—పెండ్లి చేసికొనకుండ నాజన్మాంతము బ్రహ్మచారిణియై యున్న—నీవంటి కొంటెముండకొడుకులు నోటికివచ్చిన యిచ్చవచ్చినట్లు గాఱుకూతలు కూయుదురేమోయని రాజదంపతులు భయపడి కొమ

గిత నెట్లో తల నూపుఁ శేసిరి. చిత్తూరు రాణాయగు కంభుఁ డామె సౌం దర్యము నకు ముగ్ధుఁడై కోరి యామెను గ్రహించినాఁడు.

సదా :—వివాహ మెక్కడ జరిగినది ?

శివ :—ఇక్కడనే—ఈపట్టణము నందే !

సదా :—చిత్తూరునుండి వారందఱు నిటకు వచ్చియుండిరా ?

శివ :—మూర్ఖుఁడా ! బ్రహ్మ దేవుఁడు నీబుర్రలో నేమి పెట్టి నాఁడురా ?

సదా :—(నవ్వుచు) బంగారము.

శివ :—కాదు—బంకమన్ను. బుర్రలో నీకు బంగారమేయున్న యెడల మొన్న మీాచెల్లెలు చేతలకు గాజులు చేయించుకొనఁదలఁచి కోమటిదగ్గఱ నెందులకు రెంపుకానులం గొనును ? నీబుఱ్ఱకే యట్ట కాడతోడనో, కన్నముపెట్టి బంగారము దీసికొనియుండెడిది.

సదా :— నీబుద్ధికి సంతసించితిని లే—రామాయణములోఁ బిల్లి కలవేరువలె నీ యీనవసరప్రసంగ మేల ? చెప్పుము. చిత్తూరునుండి వారెల్లరు నిటకు వచ్చియుండిరా ?

శివ :—రాకున్న వివాహమెట్లగును ? చిత్తూరు మహారాజా మంత్రులు—పురోహితులు—సామంతులు—సరదారులు—సేనాధిపతులు—చుట్టములు—పక్కములు—విదూషకులు—గాయకులు—కవులు — పండితులు—మున్నగువారిని వెంటనిడుకొని మహేంద్రవైభవముతో వచ్చినాఁడు. సంధ్యావందనమేనం. లేని చనటకైదికికూడ నా మహారాజు వలన బంగారునాణెములను బడసినాఁడు. మన మహారాజుగారుకూడ మహావైభవముతో వారికి స్వాగత మిచ్చిరి. భూమ్యాకాశమంతట నొకేపందిరి వేసిరి. దాని యలంకారాదులను వర్ణించుటకు నాకు శక్తిలేదు.

సదా :—వివాహ మంత ఘనముగా జరిగినదా ?

శివ :—అది యొకమార్గ ?

సదా :—అవును. సర్వసంగపరిత్యాగులు మహారాజులు వారు చేయలేకున్న మనమూ చేయగలము !

శివ :—ఒక వింతమాత్రము జరిగినది.

సదా :—ఏమది ?

శివ :—పెండ్లికూతురు—మహారాజపుత్రిక—తన మామూలు పాటలను మానినదికాదు. పెండ్లికాలమందు నిలువు చేలములను ధరింపలేదు. అలంకారముల గ్రహింపకను ఆ గిరిధరుని విగ్రహమును మరచిపోలేదు.

సదా :—ఆశ్చర్యము !

శివ :—ఆశ్చర్యమే ! ఆమె ముఖచిహ్నములం బట్టి తల్లిదండ్రుల కూటం గాదనలేక బలవంతముగా పెండ్లి కంగీకరించిన దని స్పష్టమగుచున్నది.

సదా :—ఇప్పుడామె యెక్కడనున్నది ?

శివ :—ఎక్కడుండును ? వివాహానంతరము మే భర్త ఆమెను తనవెంట నిడుకొని వెడలినాడు

సదా :—పూర్వజన్మసుకృతముకాంక్షలు ! ఆమె బాల్యము నుండియు భక్తురాలే !

శివ :—నీవంటి దౌర్భాగ్యుడు మన. పెండ్లికాలమందు గట్టును చాలదనియు: బట్టుపుట్టము లేదనియు గినియుచు. ఆమె మహాభక్తురాలు ! ఆకనుజయించి యెల్లవేళలయందు: బాంకు రంగనామమును స్మరించు పూతాత్మ.

సదా :—రాత్రులందు దొంగ లింటిలోబడి మునుప పెట్టె తాళము బద్దలుకొట్టకుండ నీవును భగవన్నామస్మరణము సేయుచుందువు. ఎఱుగనివారయిన, "సీతడు భీష్మునంతటి వాడు - మహాభక్తుడు" అని తలంచి మోసపోవుదురు.

శివ :—కల్లుకుంకా! నాకెందుకేక్పోది. పనియున్నది—వప్పు భొట్టగారింటికిఁ బోయెదను

సదా :—నాకు నేటిభొట్టుగారింటికడఁ బనియున్నది. నేనుకూడ నీవెంటనే వచ్చెదను.

శివ :—చిన్నతనమునుండి యీ కొంటితనము మానలేదు కదా నీవు!

సదా :—వృద్ధాప్యముపైఁబడి నేడో రేపో కాటిలోఁగలియ నున్న నీకే కొంటితనమున్నదిగదా! నాకు డదా? రమ్ము పోవుదము.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

తెర వ్రాలును.

రెండవరంగము—చిత్తూరునగరిలి యంతఃపురము.

(ప్రవేశము—సుగుణాబాయి)

సుగు :—(స్వగ) తమ్మనీకు రాఠోరురాజపుత్త్రికగు మీరా బాయితక్కఁ దక్కుంగల రాజపుత్త్రిక లెవ్వరును నచ్చలేదుకాఁబోలు! తుదకామెను బెండ్లిచేసికొని—వెంటనిడుకొనివచ్చి గాడు. అదేమిపాప మో! క్రొత్తగాన త్రింటఁ గాలు పెట్టినది మొదలు నియమములు నానాఁగా లేదు. పట్టమహిషియని తన్నుఁజూడవచ్చిన వారిం గన్నెత్తిచూడదు—వదిన నగు నామాటనాలించి యాభరణములు ధరింపదు—ఎప్పుడును భజ నలే!—పూజలే—ప్రార్థనలే! బిచ్చగాండ్ర సన్యాసినివలె నెవ్వరేమను కొందురోయను జంకుగొంకులు—ఎగ్గుసిగ్గులు—లేక—చేతనొకవిగ్రహ మునుబట్టుకొని, విశ్రవిరామములు లేక—"రంగా! రంగా!" యని పలవ రించుచున్నది. అదెక్కడిభక్తియో! అదేమివైరాగ్యమో! భర్త

యేమనునో యన్న భయము లేదు. పదునైన నామాటకు లక్ష్యము లేదు— మొదటిరోజుచూచితిని—రెండవరోజుచూచితిని. ఇది మూడవ రోజు! ఇంక నింకెంతకాలము సహించుట!

(అంత నేపథ్యమున మీరాబాయి పాడుచుండును)

(అనుబంధము——)

సుగు :—(వినుట నభినయించి) అదిగో! మరలసిద్ధము—చెడి పోయినదానవలెనే డెందనాపదములను బాడుకొనుచు నిటు వచ్చు చున్నది నేడు నగరులో మహోత్సవము జరుగుచున్నది ఈపూట నయిన నీమె ముచ్చటదీఱ గైసేసికొనరాదా?

(అంత మీరాబాయిపాడుచు బాలకృష్ణనివిగ్రహముతోఁ బ్రవేశము)

మీరా :—(సుగుణాబాయినిజూడకుండఁ బరమానందముతో) రంగా! శ్రీరంగా! అహా! ఏమి నీతేజము! ఏమి నీసౌందర్యము! చూచినకొలఁదియుఁ జూడవలయుననియే యుండును.

సుగు :—(కోపముతోజూచి స్వగ) వేషము బాగుగనే యున్నది. భర్తయొక్క సౌందర్యమునుమాని యీపాడునోరులేని కొయ్య బొమ్మను గొనియాడుచున్నది

మీరా :—(తన్మయత్వముతో) ఓ త్రిజగన్మోహనాకారా! కల్యాణమూర్తీ! రమ్ము—సాక్షాత్కరింపుము. నీస్వరూపముంజూచుటకుఁ గన్నులు వేగిరపడుచున్నవి. నీగాత్రముం గౌగిలించుకొనుటకు బాహువులు తొందరసేయుచున్నవి. నీమోముం జుంబించుటకు... ...

సుగు :—(ముక్కుమీఁద వ్రేలిడుకొని) ఆఁ—ఆఁ—ఎంతమాట! తుదకీమెకు మతిపోవుచున్నది.

మీరా :—రంగా! రమ్ము—నాకు ముద్దియ్యి—పదియాఱువేల గోపికలను భరించు రసికాగ్రగణ్యుఁడవీవు నీ కొక్కతెను భారమా? స్వామీ!

సుగు :—(అక్కో లోన, క్రోధోద్రేకముతో) ఏమి యీ ప్రలాపములు ? సిగ్గుబిడియములు లేవా ? రాచకులమున బుట్టలేదా ?

మీరా :—(ఆకస్మికముగ కన్నులు తెఱచి చూచి) వదిన గారూ ! మీరా ?

సుగు :—ఓహో ! అంతవఱకు వచ్చినదా ? ఇక్కడనే యుంటివా ? పరలోకములోని బృందావనమునకు ప్రక్కలో బయలుదేరితివా ?

మీరా :—అట్టి భాగ్యము నేను నోచుకొనలేదుకదా !

సుగు :—(కోపముతో) చాలుచాలు నూరకొనుము. క్రొత్తగానిన్న గాక, మొన్న నత్తింటికి గాలిడితివిగదా ! భయభక్తులక్కఱ లేదా ? నయవినయములు చూపవలదా ? తరుణవయస్కవయిన నీవు చక్కగా సింగారించుకొని యాత్రవములో బాల్యానుటకు బదులు ఈ యున్మాదావేశమేమి ? ఈ యుస్మత్తప్రలాపము లేమి ? నీభర్తవిన్న నెంతవ్రవర్తమాదము ! నీతలను బుచ్చులుగాగొరిగ నటుకుండా ?

మీరా :—వదినగారూ ! మీమాటలు నాకు బోధపడుట లేదు. నేనాడిన దుర్భాషలేవి ? తలను బుచ్చులుగాదెగ నఱకుటకు నావలనగలిగిన పొరబాటులేవి ?

సుగు :—చాలుచాలు నూరకొనుము—కొయ్యబొమ్మనుబట్టుకొని—"ముద్దుపెట్టుకో-కౌగిలించుకో" అనుట తప్పుగాదా ?

మీరా :—(మందహాసమొనరించి) అయ్యో, వెఱ్ఱితల్లీ ! లోకభర్తయగు నాపరమాత్ముని పవిత్రవిగ్రహమును ముద్దిడుకొనుట దోషమా ? అస్మద్ధితాత్ముని దివ్యమంగళస్వరూపమును నీవ్రతిమను "కొయ్యబొమ్మ" యని తూలనాడదగునా ? వదినగారూ !

సీ. ఎవ్వానిబొజ్జలో ♦ నిమిడియున్నవి సదా
కమలభవాండ భాం ♦ డములు క్రమత

ఎవ్వానిపదపీఠమం ♦ దిందిరాసుందరి
విహరించుచుండు ♦ నవ్వేళలందు
ఎవ్వానిపదమున ♦ నిన్వటిగ్గెను త్రొక్కి
పరమపావని పాపి ♦ భంగ గంగ
ఎవ్వానినాభిని ♦ నల్లనీవృవిధుల
వార్చెను తొల్త వేల్పు ♦ ప్రభవముంబు
గీ. అట్టి జగదేకపాలకుం ♦ డసురనాథ
మస్తకాలంకృతకిరీట ♦ మణిప్రమూహ
రాజితాంచిత పాదప ♦ ద్రోజయుగళ ప !
వీనిఁ దెలియంగనౌనె? సు ♦ జ్ఞానివైన !

సుగు :— (కోపముతో) ఇంక నీకు బుద్ధులు గట్టెక్కినవి. కుల స్త్రీలము బ్రహ్మచారిణ్యైవై భిక్షుకులతోఁ గలసి, వారికీసుద్దులు గాంచు బ్రదుక లేకపోయితివా? పెండ్లియాడి తలవంపులనా ?

మీరా :—అమ్మా ! "భిక్షుకులతోఁ గలసి"—యనుచున్నారు-మనము మాత్రము భిక్షుకులము గామా ?

సుగు :—(కోపముతో) ఛీ, నోరుమూయుము. క్రింపుబిరా దయుంగక ప్రేలాపింపకుము. నీవు భిక్షుకురాలివి-నీతల్లి భిక్షుకురాలు-నీతండ్రి భిక్షుకుఁడు-నీవంశము భిక్షుకవంశము-కాగ, మమ్మేమి ? మహేంద్రభోగముతోఁ దులదూఁగు చిత్తూరురాణాయున నేమనుకొంటివో ? జాగ్రత ! అవాకతనకమాటలాడి రాణాకాగ్రహము గల్పించితివేని పుట్టిలోనే సంఘగొట్టినదన్నట్లగును నీబ్రదుకు !

మీరా :—(చిరునవ్వుతో) అమ్మా ! బుద్ధ్యప్రాయమగు నీజీవనముగురించి, జ్ఞానులగువారు మురియరు.

సుగు :—ఓ, మహాజ్ఞానమబ్బెనదనీకు. నేను జ్ఞానములేని పోటుపశువులము......మాధురాలవగు నీతో నాకీవితర్కములు ?

నేఁడు నగరములో మహోత్సవము జరుగనున్నది. లోనికివచ్చి యమూ
ల్యవస్త్రాభరణములను ధరింతువా? లేదా?

మీరా:—అమ్మా!

సుగు:—(అర్థోక్తిలో) అమ్మా—బొమ్మా యని కాలయాపన
సేయకుము. నిన్ను. నీ దొంగభక్తిని—నీకపటవైరాగ్యమును జూడఁగా—
చూడఁగా—నాకఱకాలిమంట తలకెక్కుచున్నది—చెప్పుము. నీకువస్త్రా
భరణములు కావలయునా?

మీరా:—వదినగారూ! నావిన్నప మాలకింపుము

గీ. వస్త్రములఁ దాల్చినంతనే • భక్తి రాదు
భూషణంబులవలన స • న్ముక్తి లేదు
మానరక్షణకున్న • వ[illegible]వచాలు.
క్రొత్తవాసిని ధరియింప • కోర్కెయుడుగు

సుగు:—(చుఱచుఱచూచి) తాఁజెడ్డకోతి వనమెల్లఁజెఱచిన
దన్నట్లు, నామతినిగూడ నీవు పాఁగొట్టుచున్నావు. నిన్నుఁ దగినరీతిని
రాణాతోఁజెప్పి మందలింపఁజేసెదను. (ముందునడచి) కుక్కను సింహా
సనమునఁ గూరుచుండఁబెట్టినను అది వెనుకటియట్లే వర్తించును.
ఈమెబుద్ధియుఁ గుక్కబుద్ధియు నొకటే! వెదకివెదకి కుంభుఁడు మంచి
బొంతనే సంపాదించినాఁడు... కానిమ్ము. ఇప్పుడు మునిగిపోయిన దేము
న్నది? సమయముగనిపెట్టి, కల్లబొల్లిమాటలు నాలుగు వానికిఁజెప్పి
ఈమెకు స్వస్తివాక్యముఁ జెప్పించితీరెదను.

(నిష్క్రమించును)

మీరా:—ఆహా! ఈమె యవివేకమునకు హద్దులేకున్నది
కదా! పరమాత్మునిప్రీతికును గన్నులకద్దుకొని తరించుటకు బదు
లుగా దూషించినది......ఆమెనుగూర్చి నేను వగవనేల? ఎవరికర్మఫల
మును వారేయనుభవింతురు.

(నిష్క్రమించును.)

(తెరవ్రాలును)

మూఁడవరంగము—శయనాగారము.

(ప్రవేశము—కుంభరాణా)

కుంభ—(స్వగ) అతిజగన్మోహనవిగ్రహంబును జూచి నకొలఁదియుఁ జూడవలయునని యేమో యిటు కమలభవుఁడు తన యద్వితీయ నిర్మాణ కళాకౌశల్యముం బ్రకటించుటకో యన — సౌందర్యమును మూర్తీభవింపఁజేసి, మీరాగాఁ జేసినాఁడనుట యతిశయోక్తిగాదు షోడశకళాపరిపూర్ణుఁడగు చంద్రుఁడా యంతి మోముకడ దిగదుడుపే! వానిలోఁ గళంకమున్నది—ఆమె మోమున నది కానరాదు. తేజఃపుంజములు వెదఁజల్లు వెడఁదకన్నులతో మందస్మిత సుందరవదనారవిందముతో భాసిల్లు నా సుశీలకుంతలములను వివాహమండపమునఁ బ్రత్యక్షముగఁ జూచినపుడే నా మనస్సు పగ్గములచేఁ గట్టివేయఁబడినది చూపులు కేంద్రీకరింపఁబడినవి—మన్మథుఁడు విజృంభించినాఁడు—ఆతురపాల మధికమైనది. (కొంచెమాగి) అట్టిసౌందర్యరాశికి—లేజవ్వనికి—వైరాగ్యమెందులకో! అంతఃపురముం బ్రవేశించి మూఁడునాలుగు దినములైనది. కాని యొకనాఁడయిన శయనాగారముం బ్రవేశించి నా తాపమును బాపలేదు—ఒకవేళఁ గ్రొత్తయగుటచే నబలాసహజమగు సిగ్గును నటించుచున్నదేమో! ఇప్పుడు నేనే యామెకడకుఁ బోయి కోరికలీరికలెత్త శృంగారతరంగముల మునిఁగి తేలుచు మన్మథుని కీచ మడంచెదను. (పక్కకుఁ జూచి) అల్లదే, నా ప్రేయసి! నిండువెన్నెలలోఁ జలువజాలితిన్నెపయిఁ గూరుచుండి తనలోఁ దా నేదియో పాడుకొనుచున్నది ఇదే సమయము—(గవాక్షమువంకఁ దిరిగి) తుంటరి చందురుఁడా!

గీ. కళలు పదియాఱుఁగలైన • గర్వమేల?
అదయుఁడై యేచు మదనుని • యంపనుండి

బాధఁగొల్పుచున్నావు ♦ భామఁగూడి
నీదు పోగరువడంచెద ♦ నిశ్చయముగ.
(నిష్క్రమించును.)
తెరవ్రాలును.

నాల్గవరంగము—ఉద్యానవనము.

(ప్రవేశము —మీరాబాయి పాండురంగని ప్రతిమతో)

మీరా :—(ప్రతిమను ముద్దులాడుచు) రంగా! రంగా! ఇపుడు నీ కానందముగనున్నదా? నీవు సుఖించుచున్నావా? అమృతమయములగు ఏ చంద్రకిరణములలో ఉల్లమున నుల్లాసముగలిగించుచు మెల్లమెల్లనవీచు నీచల్లగాలిలో, నీవు సుఖింతువనియెంచి నిన్నిక్కడకు గొనివచ్చితిని.

(అంత నేపథ్యమున)

శా. ఆరాధింపఁగనేల? విగ్రహము ను ♦ ద్యానంబునందొంటివై
లేరే? యన్యులునీవుగల్గ సుఖవై ♦ లేఁబ్రాయమందున్నదా!
వారింజూడవొ? కోరవో? తెలియవో? ♦ భావింపఁగానొల్లవో?
వైరాగ్యంబను వార్ధిమున్గుటనునో ♦ పంకేజ పత్రేక్షణా!

(అనుపద్యముంజదువుచు రాణా ప్రవేశము)

మీరా :—(లేచినిలువఁబడి) నాథా! ఆరాధింపఁదగినవాఁడు జగదాధారభూతుండగు పాండురంగఁడొక్కఁడేకదా!

కుంభు :—(ఆమెచెంతఁ గూరుచుండి) కాంతా! వృద్ధులు పలుకఁదగిన పలుకులవి—నిండుజవ్వనముననున్న సౌందర్యతేజోరాశి వగు నీకుఁ బాండురంగఁడేల? వానిప్రతిమయేల? భజనలేల?

మీరా :—(మందహాసముతో) నాథా! ధర్మజ్ఞులగు మీరిట్లు నుడువుట భావ్యమా? సర్వలోకేశుఁడగు నాపాండురంగఁడే నా కక్కఱలేకపోయినయెడల నికఁ గావలసినదేమున్నది? భక్తసంబంధుని భజించుటకు యౌవనమైననేమి? లేక, వృద్ధాప్యమైననేమి? సాకసలోచనుని సంస్మరించుటకు సౌందర్యమున్ననేమి? కురూపమున్ననేమి?

కుంభ :—ప్రేయసీ! ఈపండువెన్నెలలోఁ జలువతిన్నెపైఁ గూర్చుండి నాకు నీ వుపదేశింపవలసినది—రక్తిగాని—భక్తిగాదు—ప్రసాదింపవలసినది సౌఖ్యముగాని—సాయుజ్యముగాదు—బోధింపవలసినది—శృంగారముగాని—వైరాగ్యముగాదు—నేర్పవలసినది మన్మథారాధనగాని—తారకమంత్రముగాదు.

మీరా :—(స్వ) ప్రాణేశ్వరుఁడు విద్యాధికుండయ్యు, నింత సంభాషణమొనరించుచున్నాఁడేమి?... (ప్రకా) నాథా! భక్తిలో రక్తిగలదు—సాయుజ్యములో సౌఖ్యమున్నది.

కుంభ :—ప్రేయసీ! చీనాంబరమునకుఁ జిమ్మటవలె నిత్రిపటమునకుఁ జెదపురుగువలె నీమోహన దేహసుమంబున దుష్టవైరాగ్య కీటకము ప్రవేశించినది. (కొంచెమాగి) ఆహా! ప్రకృతి యెంతరమణీయముగనున్నదో చూచితివా?

సీ. పదియాఱుకళలతో ♦ భాసిల్లుచున్నాఁడు
కలతఁ బుట్టించుచుఁ ♦ గలువఱేఁడు
అల్లనల్లన నుల్ల ♦ముల్లాసమునుబొందఁ
గడఁగివీచుచునుండె ♦ గంధవహుఁడు
కొంగ్రొత్తతళుకుతోఁ ♦ బొంగినింగికిఁజూచుఁ
గోరికల్ కొనసాఁగఁ ♦ గుముదసమితి

శాఖాగ్రములనున్న ♦ శకుంతస్వరంబు
తేఁటిపాటలమదిఁ ♦ దృష్టిఁబఱుపు

గీ. ప్రకృతియంతయు శోభాయ ♦ మానమగుచు
నెలయుచున్నది కాదె? యీ ♦ వేళయందుఁ
జలువరాతిన్నెపై సార ♦ సాక్షి గూడి
రతులఁదేలెడి పురుషుఁడే ♦ రమ్యజీవి!

మీరా:—నాథా! నాసాహసమునకు మన్నింతురేని, ఆ యభిప్రాయము యుక్తమైనది కాదని చెప్పుచున్నాను. ప్రకృతియంతయుఁ బరమేశ్వరుని స్వరూపము కదా! ప్రతివస్తువునందును ప్రతి ప్రాణియందును బాండురంగఁడున్నాఁడు. భక్తితో వానిని బ్రార్థించి జన్మమును దరించుకొనుటర్హము.

కుంభ:—(స్వగ) ఈమెనుబట్టుకొని పీడించుచున్న యీ వైరాగ్యపిశాచము వీడుమార్గము గానరాకున్నదే! అబ్బా! నాకు సంతాప మధికమగుచున్నది. మారుఁడు నాపైవిజృంభించుచున్నాఁడు. ఈమె—మనసులోమనసుఁగలిపి, వానిగర్వము సర్వము ఖర్వముచేసిన, నాకు శాంతి సమకూడియుండెడిది ప్రయత్నించిచూచెదను. హృదయమునఁ బరివర్తనము గలుగకుండునా? (ప్రకా) ప్రేయసీ! ఆప్రక్కకుఁ జూడుము.

చ. చిలుకలజంట కొమ్మపయిఁ ♦ జేరిసుఖంబును బొందుచుండె; గు
వ్వలు రతికేళిఁదేలుచును ♦ భావజుఁగొల్చుచుచుండెఁ బ్రీతిమై;
విలసితరూపతేజముల ♦ వెల్గెడి పుష్పమోద మొప్పఁగా
లలితమనోజ్ఞమార్గముల ♦ రంజిలఁజేయవె? నన్ను నియ్యెడన్.

మీరా:—నాథా! ప్రకృతి కడుంగడు మనోహరంబుగ నుండుటచేత నెట్టివారికేని హృదయము ప్రశాంతముగ నుండును. కనుక

నిట్టిసమయమున నేకాగ్రబుద్ధితో నైక్యకంఠముతోఁ బ్రాంకురంగసం కీర్తనమొనరించువారు ధన్యులు.

కుంభు :—అబలా ! ప్రకృతిరామణీయకత హృదయమున శాంతిని నెలకొల్పుననుచున్నావు అదియేటిమాట ? కోరికలుదయించి నవి; వ్యాకులమధికమగుచున్నది; దుర్భరమగు తాపమును బాపుము

మీరా :—దేవా ! కోరికలను నెఱవేర్చువాఁడా గోపబాలుఁ డు—వ్యాకులమడంచువాఁడా వాసుదేవుఁడు—తాపముం బాపువాఁడా దనుజమర్దనుఁడు.

కుంభు :—(వికృతముతో దనలో) అబ్బా ! ఇఁక నీమెకు సమా ధానముచెప్పుట యెట్లు ? (మన్మథుని స్మరించి) ఓరీ తుంటరి పచ్చ విల్తుఁడా ! నీవు లొంగినకొలందియుఁ బిడించుచున్నావుగదా ! ఇది నీపక్షపాతబుద్ధియా ? లేక, శక్తివిహీనతయా ? తృతీయారాధనమున నెంతగాఁ బ్రోత్సహించినను, ఈమె యంగీకరింపకున్నదే ! నాపై విషముశరముల నామెపైఁగూడఁ బ్రయోగింపవేల? దుష్టుఁడా!... ... నామనోగతాభిప్రాయము నీమెకు విస్పష్టముగాఁ జెప్పివైచెదను. అప్పు డేమనునో !—(ప్రకా)

మ. అతివా ! దాఁపఁగనేల ? నిన్గలసి హృ ,ద్యానంబునందియ్యెడన్
రతికేళిముసుగంగ వచ్చితిని; యు శాంతంబునామూరుఁడు
ద్ధతిమై నాటుశరాళి కోర్వఁజమి ! నీ దాసానుదాసుండ; స
న్నతిరాగంబున నేలుకొమ్ము; సుఖినై యానందముఁ బొందెదన్.

మీరా :—ప్రభూ ! తమకానందముగూర్చుటకు నేను సమర్థు రాలనా ? మీకును—నాకును—సకలచరాచరంబులకును సంతోషముం గూర్చువాఁడా సర్వేశ్వరుఁడుగదా !

కుంభు :—(స్వగ) అకటా ! ఇపుడేది కర్తవ్యము ? మదనసం తాప మంతకంతకధికమగుచున్నది ఇష్టము లేనియింతితో సరసము

లాడిన నేమిప్రయోజనము? కడసారి ప్రశ్నించిచూచెదగాక! (ప్రకా) ప్రేయసీ! నేను నిన్నెంతగా బ్రతిమాలినను వినకున్నావు. మన్మథుడు నిర్దయుడై నన్ను బీడించుచున్నాడు—వాని నీపండు వెన్నెలలో నారాధింతము—రమ్ము.

మీరా :—(నవ్వుచు) నాథా!

చ. పురహరుకంటిమంటలను ♦ జోడిమి దూనననంగుడయ్యె; సు
స్థిరతజెలంగు మానులను ♦ జేరగ లేడు; సుశక్తిహీనుడా
మరునిభజింపనేమిటికి? ♦ వానికిగన్న రమేశుభక్తితో
జరణములంటి మొక్కెదము ♦ జన్మతరించుచు; తద్యమీనుమల్

శిరసుంచగా మోకాలిపూజయేల?

కుంభు :—(స్వగ) ఇంక నీమెతో భాషించిన లాభము లేదు. శయనాగారముంజేరి నిద్రించుటయే యుత్తమము. పోయెదగాక!

(నిష్క్రమించుచు.)

మీరా :—(ప్రతిమను ముద్దిడుకొనుచు)

గీ. రంగ! కస్తూరిరంగ! శ్రీ ♦ రంగ! రంగ!
నిన్నె మదినెంచి ప్రేమించి ♦ నిన్నెనమ్మి
నీకొసంగిన దేహమ్ము ♦ నేడు పరున
కెట్టులర్పింపగడగుదు ♦ నెఱుగజెపుము!

తండ్రీ! జోలపాటంబాడెదను నాయొడిలో నిద్రింపుము.

(అనుబంధము—)

తెరవాలును.

తృతీయాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీరస్తు.

మీరాబాయి

చతుర్థాంకము.

మొదటిరంగము—అంతఃపురము.

(ప్రవేశము:— మీరాబాయి, చెలికత్తెయగు నళినితో)

మీరా:—నళినీ! నీవు చెప్పఁబోయిన దేమి?

నళి:—ఏమియు లేదమ్మా! ఎవ్వఁడో యొకసన్న్యాసి—పరమ భక్తుఁడు మువ్వొద్దులందుఁ బాండురంగ నామస్మరణము సేయుచు వీథులం దిరుగుచున్నాఁడు వేణుగోపాలస్వామివారి దేవాలయమునకుఁ బేదసాదలనెందఱినో వెంటనిడుకొనిపోయి తత్త్వోపదేశ మొనరించుచున్నాఁడు.

మీరా:—నళినీ! నళినీ! నీవు త్వరితముగఁ బోయి యాభక్తుని దోడ్కొనిరమ్మా—పొమ్మా.

నళి:—దేవీ! శుద్ధాంతఃపురములలో నన్యపురుషులను బ్రవేశపెట్టినయెడల నేమిముప్పువాటిల్లునో! అంతఃపురసాంప్రదాయములకు విరుద్ధముగఁ బ్రవర్తింపఁగలనా?

మీరా:—నళినీ! మాఱుమాటాడక పొమ్మా—యమ్మహాత్ముని దోడ్కొనిరమ్మా. అట్టివానిపాదరజము సోఁకినంతనే యంతిపురి పవిత్రము కాఁగలదు.

(అంత నేపథ్యమున)

శ్లో. కురుతే గంగాసాగర గమనమ్
వ్రతపరిపాలన మథవా దానమ్
జ్ఞానవిహీన స్సర్వమ తేన
ముక్తిం నభజతి జన్మశతేన ॥భజగోవిందం॥

నళి :—(వినుటనభినయించి) దేవీ! ఆవినవచ్చుకంఠస్వర మా సన్యాసిదే! ఆతఁడేకాఁబోలు వీధంబడి పోవుచున్నాఁడు.

మీరా :—వెదుకఁబోయినతీఁగ కాలికిఁ దగిలినది—పొమ్ము. ఆతఁడు దూరమేఁగుటకు ముందేపొమ్ము "మహాత్మా! మిమ్ములను సందర్శించుటకు మాదేవి కుతూహల మందున్న" దని చెప్పి, వానిం దోడ్కొనిరమ్ము

నళి :—చిత్తము.

(నిష్క్రమించును.)

మీరా :—(స్వగ) కంఠస్వరము నాకుఁగూడఁ బరిచితమే! (స్మృతినభినయించి) నాగురుదేవుఁడప్పుడు చిత్తూరున కేఁ బోవుచున్నానని వచి చెఁగదా! ఈభక్తశేఖరుఁ డాతఁడేయనుట నిక్కువము. (అత్రిముతో వానిరాక కెదురుచూచుచుండును)

(అంతనళిని దయానందుని వెంటనిడుకొని ప్రవేశము.)

దయా :— (దూరమునుండి మీరానుబరికించి) అహో! ఏమి నాభాగ్యము!

గీ. విజిత పాండురంగ పదార ♦ విందచింత
నామృతాస్వాదనాసక్త! ♦ యమలహృదయ!
మూర్తిఁగైకొన్న సద్భక్తి ♦ పుంజమదిగో!
కంటి, మీరాలతాంగిఁ గౌ ♦ తుకమున.

మీరా :—(దయానందునిఁజూచి) మహాత్మా! గురుదేవా! త్వదీయ పవిత్రసందర్శనభాగ్య మీదాసురాలికి నేఁడు లభించినదా! (పాదములపై వ్రాలును.)

దయా :—కుమారీ! లెమ్ము. నేనీనగరంబున నుండఁగనే, రాణావారు నిన్నుఁ బరిణయమాడి తీసికొనివచ్చిరని వినియుంటిని ఎప్పుడో యవకాశము చిక్కినపుడు నిన్నుఁజూడవలెనని తలంచితిని. నాకోర్కె నేఁ డప్రయత్నముగ ఫలించినది.

మీరా :—మహాశయా! హృదయము భగవదర్పితమగుటఁ బెండిలివలదని యనేకవిధముల జననీజనకులను వేఁడుకొంటిని. వారు నామాటను బెడచెవి బెట్టిరి.

దయా :—(నవ్వుచు) అమ్మా! రాజమహిషి యైతివి. పూర్వమువలె, నీభజనల కాటంకము గలుగుచుండుట లేదుగదా?

మీరా :—దేవా! నేను చిత్తూరురాణావారికి సేవలను దాసినేయగుదును, కాని మనస్స్విమోహించినకాంతను గాను. నా వలన వారి కెవ్విధమయినసౌఖ్యము నుండదు. ఏసంగారా? అలంకారములన్న నాకుఁగిట్టదు. క్రొంగ్రొత్తచీరలఁగట్టను మనసొప్పదు వనవిహారములు నాకుఁ బనిలేదు ఎల్లవేళలయందు సామాన్యమగు వేషముతో—సామాన్య స్త్రీపురుషులంగలసి గొంతెత్తి పాడుచుంగని గీర్తించుటయే నాకుఁ బరమానందసంధాయకము. నేనిట్లు భోగముల నొల్లక యోగినివలెనుండుట మహారాజున కిష్టముగాకున్నది.

నళి :—అయ్యా! అంతఃపురములో మాపట్టమహిషికాదరణము లేకపోయినను—పురమునందలి ప్రజలలో గౌరవాభిమానములు ప్రబలినవి. రాళ్లనుసైతము చెమ్మగిల్లఁజేయఁగల యీగానము సర్వజనుల నాకర్షించినది. వారెల్లరు నీమెను దైవమాతగాఁ బరిగణించుచున్నారు. (పదములచప్పుడు నాలకించి తనలో) సుగుణాబాయమ్మ వచ్చి చాటున నిలువఁబడినది ఆమెకంటఁబడకుండ మెల్లఁగా నేనిట నుండి జారెదను. (నిష్క్రమించును.)

మీరా :—దేవా ! పరీక్షించుటకో, లేక, విలాసార్థమో కాని భగవంతుఁడు తన్నునమ్మినవారి నెక్కుడుకష్టపెట్టుచుండును.

దయా :—అమ్మా ! మానవులు కష్టసుఖములకు లెక్కసేయు రాదు. మేలుకలిగినను, కీడుమూడినను బరమేశ్వరసంకల్పమేయని తలంచి, భక్తినివిడువకుండవలయును.

సుగు :—(స్వగ) తుద కంతఃపురము లీవిధముగా మాఱినవి. దేవాలయములు నాసికులుగాను ఱిట్లు—ఎండకన్నెరుగని రాచపడు చులకు నివాసములగు భవనములు—ముష్టిముండకొడుకులగు దొంగ జడదారులకుఁ దావు నిచ్చుచున్నవి ఈసన్యాసి యెవ్వఁడో, తెలిసికొని పిమ్మట రాణాతోఁజెప్పి వీనిని దండింపఁజేతును (ముందునకువచ్చి కోపముతో) ఏమమ్మాయీ ! ఎవఁడువీఁడు ? నీకు బుద్ధియున్నదా? లేదా? పులిమీసములతో నూఁగులాడ దొడగినట్లు రాజమహిషితోఁ బ్రసంగించుచున్నావు ?

మీరా :— (సవినయముగ) వదినగారూ ! ఈమహాత్ముఁడు భక్తపుంగవుఁడు—

సుగు :—(అర్ధోక్తిని) ఆతఁడు భక్తుఁడో—తుంటరియో నిన్నెవ్వ రడిగిరి ? నీవాదులకు బదులుచెప్పుచున్నావు—పానకములోనిపుడక వలె దగుదునని అన్నిటిలో దూరకుము.

దయా :—అమ్మా ! నీకింతయాగ్రహమేల ?

సుగు :—ఓరీ, మూఢుఁడా ! నాకాగ్రహ మెందులకనుచు న్నావా ? నీవంతిపురమునం దడుగుపెట్టుట బాగున్నదా ? రహస్యము గా రాజమహిషితోఁ బ్రసంగించుట బాగున్నదా ?

మీరా :—వదినగారూ ! ఏదైనదోషమున్న నది నాదికాని, యాతనిదికాదు—పాపము మహాత్మునిపైఁ గోపించుట మీకుచితమా? నాకు గురువగుటవలన వీధిఁబడి పోవుచున్నవానిని నేనే పిలిపించితిని

సుగు :—ఏమేమి? ఈబుద్ధి ఎకేపుట్టినదా ? ఈతొంటరిసన్యాసి నీకుగురువా ? మగవారిని రాచపడుచులు కన్నెత్తిచూచుటయే తప్పు గదా ! నీవు సామాన్యయువతివిగావు—చిత్తూరుమహారాణా కోరిపెండ్లాడిన యందకత్తెవు—నగపురుషు చరియింపవీలులేని శుద్ధాంతఃపురములలోనికి, ఇట్టి కపటసన్యాసులను బిలిపించుకొనుచున్నావా ?

మీరా :—అకారణముగ నమ్మహాత్ముని నిందింతురేల ? ఆతడు కపటియని మీకెట్లు తెలియును ?

సుగు :—ఏమో, ఎట్లు తెలియునో ! నేను నీవలె విజ్ఞానవతిని గాను—నీప్రశ్నలకు సమాధానమిచ్చుట కియ్యెడకు రాలేదు. యుగయుగమ్ములనుండియుఁ బ్రఖ్యాతివహించిన చిత్తూరురాణివాసములో నిట్టి యత్యాచారములు జరుగుచుండ నేను చూడలేను—వానిని నుచ్చ వెళ్ళఁగొట్టుట—

దయా :—(స్నిగ్ధోక్తియందు) అమ్మా ! యుక్తాయుక్తము లెఱుఁగ యక మాటాడెదవేమి ? ఏగూటిచిలుక యాగూటికిఁ జేరును—ఆమెభక్తురాలుకనుక—భక్తుండనగు నన్నుఁబిలిచి సత్కరించినది ఇందత్యాచారమేమున్నది ?

సుగు :—(కోపముతో) హెచ్చుతగ్గులులేక, నోటికివచ్చిన మాటలఁ బేలుచున్నావు—జాగ్రత్త! నాకు యుక్తాయుక్తములు తెలియవా ?......తుచ్ఛుఁడా ! వచ్చినదారిని బోవలయుఁబొమ్ము లేకున్న నీగ్రుడ్లు తీయింతును.

దయా :—(మందహాసముతో) అమ్మా! నేను నీయింట నేళ్లుండుటకురాలేదు—పూళ్లుండుటకురాలేదు. నీవు భయపడనక్కఱలేదు. కాని నీకిట్టి దుడుకుదనముండుట తగదు

సుగు :—ఛీ—పొమ్ము—అవలకుఁబొమ్ము. మూర్ఖముండకొడుకువగు నీవు నాకు బుద్ధులు గఱపెదవా ?

మీరా :—అమ్మా ! ఆపూజ్యునట్లు నిరసించుట న్యాయమా?

సుగు :—ఏమి ? నీకుఁగన్నులు తలకెక్కినవా ? ఉండు—నీపని జాగ్రత్తపెట్టెదను—రాణాకుఁ దెలియఁజేసి నిన్నుఁదగినట్లు శిక్షింపఁజేసెదను. (స్వగ) మంచితరుణముదొరకినది ఈనాటి సంఘటనము రాణా కెఱింగించితి నేని యీ మె నావలకు గెంటివేయక మానఁడు.

దయా :—(మీరాబాయి నుద్దేశించి) కుమారీ! నేను పోవుచున్నాను భగవన్నామస్మరణము మానవలదని హెచ్చరించుచున్నాను.

(అనిపాడుచు నిష్క్రమించును.)

(అనుబంధము—)

సుగు :—జంకుగొంకులు లేక, పరపురుషుల నంతిపురములోఁ బ్రవేశపెట్టుచున్నావా? రమ్ము. రాణాకడకు

మీరా :—అమ్మా ! నాయందు దోషములేదు. నిరపరాధను నేను నాథునికడ కేమందుకు? పాండురంగని సేవించుట కాలయము లోనికిఁ బోయెదను (నిష్క్రమించును)

సుగు :—(స్వగ) ఈమె భక్తి నరికట్టవలయును. వైరాగ్యమును రూపుమాపవలయును. సోదరునితో నీమెయంతిపురిలోనికి విచ్చలవిడిగాఁ బరపురుషులను రప్పించుకొనుచున్నదని చెప్పెదను. ఆకపటసన్యాసిని భటులచేఁబట్టించి, చెఱయందుఁబెట్టించెదను. ఈ సుగుణాబాయి సామర్థ్యమింకను—మీరాబాయికి బోధపడలేదు. తలంచినంతనే, నందినిబందిగను — బందినినందిగను జేయఁగలదీమెయని పాపమా నిర్భాగ్యురాలు గ్రహింపకున్నది. ఇఁక నేను తడయనేల ? రాణాను గలసికొని వానిచెవికి వృత్తాంతమెక్కించెదను.

(నిష్క్రమించును.)

తెర పడును.

రెండవరంగము—రాణామందిరము

(ప్రవేశము—కుంభుఁడు—సుగుణాబాయి.)

కుంభు :—అక్కా! విశేషము లేమి? ఎన్నఁడు లేనిది నేఁడు నామందిరమున కిట్టిసమయమున వచ్చితివి?

సుగు :—సోదరా! సుప్రసిద్ధమయిన చిత్తూరురనపుత్రుల కీర్తిని నీవు కళంకిత మొనరించితివి—

కుంభు :—(ఆశ్చర్యముతో) ఆఁ—ఆఁ—ఏమనుచున్నావు! సుప్రసిద్ధమయిన చిత్తూరురనపుత్రులకీర్తిని నేను కలంకిత మొనరించితినా? అంతటిదుష్కార్య మాచరించితినా?

సుగు :—మార్వారుదేశాధీశుని కొమరితను వెదకివెదకి వివాహము సేసికొంటివి కదా!

కుంభు :—అవును. అందు న్యూనతయేమున్నది? మహావీరుఁడయి దిగంతవిశ్రాంతకీర్తి విశాలుఁడై తనరిన భూపాలశేఖరుఁడౌ మార్వారు దేశాధీశుఁడు వానితోడి బాంధవ్యము గౌరవహేతు వేగద!

సుగు :—నేను—అగౌరవమని చెప్పుట లేదు. గౌరవ మేకావచ్చును. కాని నీవుకోరి పెండ్లాడిన యందకత్తె—మీరాబాయి

కుంభు—చెప్పుము. ఆలసింపక చెప్పుము.

సుగు :—చెప్పుట కేమున్నది? సాటిరాజులాలకించిన తలవంపులు తెప్పవంతిదే!

కుంభు :—అన్నన్నా! అంత ప్రమాద మేమొనరించినది?

సుగు :—ఆమెకుమాత్రము ప్రమాదముగాఁ దోఁచుట లేదు. ప్రమాదముగ నేయున్నది.

కుంభు :—అక్కా! మీరాబాయి యేమిచేసినదో చెప్పుము.

సుగు :—ఏమియుఁ జేయలేదు. మన వంశమునుమాత్రము కళంకిత మొనరించినది. అదిచాలదా?

కుంభు :—(ఆత్రముతో) అదెట్లు? పరమభక్తురాలగు నామె కులమునుజెఱచు పాడుపను లేమిచేసినది?

సుగు :—ఆమెభక్తియే యింతవఱకుఁ గొంప ముంచినది. శుద్ధాంతఃపురములలో సన్యాసులనుగూడఁ బ్రవేశపెట్టినది.

కుంభు :—(కోపముతో) ఏమేమి? ఉత్తమస్త్రీలుండు నంతిపురములో సన్యాసులా? ఎట్లురాఁగలిగిరి?

సుగు :—ఎట్లురాఁగలుగుదురు? కోరితీసికొనివచ్చిన రాఁగలుగుదురు. రమ్మని కడుపుఁగాళ్లుఁబట్టుకొని బ్రతిమాలిన రాఁగలుగుదురు.

కుంభు :—అక్కా! నీకుఁబుణ్యముండును. జరిగినవిషయము లను బూసగుచ్చినట్లు నవిస్తరముగా నాకెఱిఁగింపుము. నాహృదయమున వ్యాకులపాట హెచ్చుచున్నది

సుగు :—నాయనా! అట్టిభార్య దొరకినపిమ్మట వ్యాకుల పాటుకాక—సుఖముచేకూరునా?

కుంభు :—ఏమి? నాభార్యయే యట్టి యత్యాచారములకుఁ గడఁగినదా?

సుగు :—కాక మఱియెవ్వరు? ఇతరులకెవ్వరికాధైర్యసాహసములుండును? "నేనే పట్టమహిషిని—నేనెట్లుమెలఁగిన నన్నడ్డువారెవ్వరు? నన్నుఁ బ్రశ్నించువారెవ్వరు?" అనుగర్వ మామెకున్నది లేకున్నఁ జిరకాలరక్షితమైన యంతఃపురసాంప్రదాయములకు విరుద్ధముగ, శుద్ధాంతఃపురములోనికిఁ గృత్రిమసన్యాసులను బిలిపించి వారితో ముచ్చటలా?

కుంభు :—(జౌదుఁగఱచుకొని) ఎంసాహస మెంతసాహసము! (ఇంచుకసేపాగి) అక్కా! అన్యుల నంతిపురమునఁ బ్రవేశపెట్టుటకుఁ గారణము?

సుగు :—నాకేమి తెలియును ? నాయనా ! నీభార్యనడిగి తెలిసికొనుము. ఆమాయలాడియే కల్పనలు చేసి చెప్పటకు సమర్థురాలు.

కుంభ :—ఆమె—పరమపురుషుని రాణివాసమునందు ప్రవేశ పెట్టినదని యెవ్వరు చెప్పిరి ?

సుగు :—ఒకరు చెప్ప నేల ? ముంజేతికంకణమున కద్దమెందు లకు ? ప్రత్యక్షముగ నేను చూచితిని. చూచుటమాత్రమే కాదు. బెదరించి యాసన్యాసి నావలకుఁ బంపివేసితిని.

కుంభ :—అప్పుడు నీవు వానిరాకకుఁ గారణముడుగ లేదా ?

సుగు :—ఎవరు చెప్పెదరు ? ఎవరినడుగుటకు నీలు ? నీ నన బడి పోవుచున్న వానిని దానే పిలిపించితిననియు, భక్తివైరాగ్యములను వానినుండి యలవడఁజేసికొనఁగోరితిననియు నామె గాఁజొప్పెను.

కుంభ :—(తలపంకించుచు) ఇదినవులో నలవడిన భక్తివైరాగ్యములు చాలినవి కావా ?

(అంత నేపథ్యమున దయానందుఁడు)

శ్లో॥ కామం క్రోధం లోభం మోహమ్
తత్వాత్మానాం పశ్యతి సోహమ్
ఆత్మజ్ఞానవిహీనా మూఢా
స్తేసన్పంతిచ నరకనిగూఢాః ॥భజగోవిందం॥

సుగు :—(వినుట నభినయించి) సోదరా ! సోదరా ! అతఁడే ! పాడుచు వీధింబడి పోవుచున్నయాతఁడే నేనుచెప్పిన సన్యాసి. వాని నిటుఁ బిలిపించి, మందలించుట మంచిది.

కుంభ :—(ప్రక్కకుఁజూచి) ఓరీ ! ఎవఁడురా ? అక్కడ— పుట్టాసింగూ ! నీవా ? ఇటురమ్ము.

(పుట్టాసింగు ప్రవేశము)

పుట్టా :—జయము జయము మహారాణావారికి.

కుంభు :—పుట్టాసింగూ! నీవు త్వరితగతినిబోయి—పాడుచు వీథింబడిపోవుచున్న యాసన్యాసి నిటుఁ దీసికొనిరమ్ము

పుట్టా :—చిత్తముప్రభూ!

(నిష్క్రమించును)

కుంభు :—అక్కా! ఇప్పుడు పాడుచుఁబోవుచున్న యీసన్యాసియే యంతిపురముంజొచ్చినవాఁడని దృఢముగఁ జెప్పఁగలవా?

సుగు :—చెప్పఁగలను—వాఁడేవీఁడు; సందేహము లేదు.

కుంభు :—అట్లయిన వీనింబట్టి చెఱయందుంచెదను.

(అపుడు పుట్టాసింగు దయానందునితోఁ బ్రవేశము.)

పుట్టా :—జయముజయము మహారాణావారికి. ఆజ్ఞానుసార మీసన్యాసిని వెంటనిడుకొనివచ్చితిని.

కుంభు :—(దయానందు నవలోకించి) ఓరీ! నీవెవ్వఁడవు?

దయా :—(మిన్నకుండును.)

కుంభు :—మాటాడవేల?

సుగు :—బెల్లముమొత్తినఱాయివలె నున్నాఁడు. చూడు—వాని కెంతనిర్లక్ష్యమో!

పుట్టా :—దయ్యముపట్టినదా? లేక మతిపోయినదా?

సుగు :—మాటపడిపోయినది.

దయా :—అతిక్రాంతమర్యాదులతో నాకేమిపని?

కుంభు :—(ఉగ్రుఁడై) ఔరా! ఏమిఁకఁడకావరము? పొగరు తలకెక్కినదా యేమి?

పుట్టా :—మూఢుఁడా! చిత్తూరు మహారాణావారినే యతిక్రాంతమర్యాదు లనుచున్నావుగా!

దయా :—(మందహాసముతో) ఓయి, వెఱ్ఱివాఁడా! గౌరవ మొకరిసొమ్ము కాదుగదా! అది సత్పురుషులనే కోరును.

కుంభ :—(అలహాసముతో) ఆహా! ఆహా! సమిసత్పురుషులు! తినుటకన్నము—కట్టుగుడ్డయు లేక—తిరిపె మెత్తుకొనుచు బ్రొద్దుగడుపు ముష్టిముండకొడుకులు సత్పురుషులు! వారిని గౌరవమాశ్రించుచు! ఇంకఁ గావలసిన దేమున్నది!

దయా :—(మందహాసముతో) రాజా! సంపదకును సౌజన్యమునకును సంబంధమున్నదా? యాచనావృత్తిచేత జీవించునంత మాత్రమున—సత్పురుషులు నీకుఁ జులకనయైతిరా?

కుంభ :—ఓరీ, అసందర్భప్రలాపీ! నీయిచ్చవచ్చినట్లు మాటాడకుము. నేనడుగు ప్రశ్నలకు సమాధానమిమ్ము. రాజాంగనలుండు శుద్ధాంతఃపురములో నెందుకుఁ బ్రవేశించితివి?

దయా :—పట్టమహిషియు, భక్తురాలును నగు మీరాబాయి, త్రోవంబోవుచున్న నన్నుఁ దనచెలికత్తెచేత, బిలిపింపఁగా బోయితిని. అందుఁ దప్పేమున్నది?

సుగు :— ఓ కపటసన్యాసీ! నీవెవరిసమ్ముఖమున మాటలాడుచున్నావో, తెలిసికొనుము.

పుష్ప :—శాశీభూత విద్వేషిరాజని బిరుదుండగు చిత్తూరు మహారాణానే లెక్కసేయవుగా?

దయా :—(మందహాసముతో) అయ్యో! రిపుషడ్వర్గమునడంచుకోజాలని మీమహారాజును నేనేల లెక్కసేయవలయును?

సుగు :—సోదరా! వింటివా వీనిమాటలు! గ్రహించితివా వీనిదౌర్జన్యము!

కుంభ :—(కోపముతో) ఓరీ! మూర్ఖుఁడా! ఏవాడనో యాచించుకొని సుఖముగఁ బ్రొద్దుఁబుచ్చుభాగ్యము నీకులేదు. రాణీవాసముం బ్రవేశించి శిక్షార్హుండవయితివి నీకాలుసేతులు సంకెలచేఁ గట్టించి, నిన్నుఁ జెఱసాలం ద్రోయించెదను.

దయా :—(మందహ సముతో) రాజా !

సీ. సర్వలోకేశు డౌ ♦ శౌరిబాల్యమునందుఁ
చిందుఁద్రొక్కిన దివ్య ♦ చిత్రశాల !
సత్యాగ్రహోద్యమ ♦ సంయుగారంభుడై
రామదాసువసించు ♦ లలితసీమ !
స్త్రీయస్వతంత్రంబు ♦ బాయఁగోల్లక తొల్లి
సంయుక్తమెట్టిన ♦ స్వచ్ఛభూమి !
భారతదేశ స ♦ ద్గౌరవంబాశించి
ధీరులువిడిసిన ♦ వీరగృహము !

గీ. అయిన చెఱసాలమునినంతి ♦ నడల నేల ?
కడఁగి బంధింతు వీవు నా ♦ కాలుసేతు
లంతియేకాని—భావంబు ♦ లడ్డఁగలవె ?
చేసికొనుమీవు వేడ్క—నీ చిత్తవృత్తి !

కుంభ :—(స్వగ) ఔరా ! ఎంతనిర్భయముగ మాటలాడు చున్నాఁడు. ఏదియెట్లుజరిగినను—వీనినిప్పట్లుఁ గారాగృహంబుననుంచు టయే మంచిది. (ప్రకా) పట్టాసింగూ ! ఇంకనుజూచుచున్నావేల ? ఈతుచ్ఛునిందోడ్కొనిపోయి, చెఱయందుంచుము.

పుట్టా :—చిత్తము మహాప్రభూ ! (దయానందునితో) ఓ సన్యాసీ ! తప్పుక్షమింపుమని రాణావారిపాదములపైఁబడి ప్రార్థింపుము వారు శరణాగతత్రాణులు కరుణాసముద్రులు.

దయా :—ఓయి వెఱ్ఱివాఁడా ! అంధుఁడు వేఱొకయంధునకుఁ ద్రోవఁజూపలేఁడు; ఒకద్రోహి వేఱొకద్రోహిని క్షమించలేడు.

పుట్టా :—నీకర్మము — నేనేమిచేయఁగలను ? నీనోటినుండి యున్మత్తాలాపములు వెలువడుచున్నవి—రమ్ము.

దయా :—(ఆకసమువంకఁజూచి) రఁగా! పాంఁడురంగా! నీ సంకల్ప మీవిధముగనున్నదా?

(పుట్టాసింగుతోఁగూడ నిష్క్రమించును.)

కుంభ :—అక్కా! నేనించుకసేపు నిద్రింతును—నీవేఁగుము. సావకాశముగా మీరావిషయమై యాలోచించుకొనవచ్చును.

సుగు :—మంచిది.

(నిష్క్రమించును.)

తెర వ్రాలును.

చతుర్థాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీ ర స్తు.

మీ రా బా యి

ప ం చ మాం క ము.

మొదటిరంగము—అంతఃపురము.

(ప్రవేశము—నళిని—సుగుణాబాయి.)

సుగు:—ఏమే, నళినీ! ఇంత పెందలకడనే లేచిపోవుచున్నావు! మీదేవిగారు తిరిగి యేసన్యాసులనయిన. బిలుచుకొని రమ్మనిరా?

నళి:—(సందేహ మభినయించును.)

సుగు:—సందేహమెందులకు? చెప్పుము. ఆమెచర్యలను నీవలనఁ దెలిసికొనవలెనని రాణా నాకనుజ్ఞ యిచ్చెను.

నళి:—అమ్మా! మీకెఱుంగని విషయము లేమున్నవి? అమాయకురాలనగు నానోటినుండి చెప్పింపఁజూతురేల?

సుగు:—నేనెఱింగినయెడల నిన్నుఁబ్రశ్నింతునా? చెప్పుము.

నళి:—అమ్మా! పట్టమహిషిప్రవర్తనమంతయు నాశ్చర్యకరముగనున్నది.

సుగు:—అట్లనుటకు హేతువు?

నళి:—హేతువునకేమున్నది? రాత్రియనదు— పవలనదు. ఎల్లప్పుడు విధివిరామములులేక, పాండురంగని ప్రతిమను మ్రోలఁ బెట్టుకొని, పాటలుపాడుచుండును. భజనలు సేయుచుండును. ఫలము

లను బంచిపెట్టుచుందును. సాయంకాలమగుసరికి, — [illegible]చులు సింగారించుకొని శయనాగారమున బ్రవేశించుటకు [illegible]చుందును. ఈమె కట్టిన కట్టుపు—జడలో బెట్టుకొమ్మని పూలు తెచ్చినంతనే, వానిని కొయ్యగారి మెడపై బెట్టును. పనుపుద్రవ్యము [illegible] తెచ్చి మోలిబెట్టగా వాని నా బొమ్మ కుపయోగించును

సుగు :—నళినీ! అనుదినమామె యిట్లు చేయుచున్నదని నేను దెలిసికొంటిని—కాని యీదినమున నేను నిజముగ దేనిని జేసి యామె మందిరమునకుఁ బోవుచుందుటకు గారణము?

నళి :—అమ్మా! దేవిగారీపూట పేదసాదలకు వస్త్రములను దానము సేయుచుదురట!

సుగు :—ఎక్కడ? ఎక్కడ? అనెను స్వయముగా నా నీని లోనికి కేఁగునా?

నళిని :—ఆమె వెడలదు. దొడ్డిగుమ్మముకడఁగాచి— దాటిని బోవు బిచ్చగాండ్రనెల్లరను దోడ్కొనిరావ సినది. [illegible]ఙ్ఞాపించినది. అందువలన నింతపెందలకడ లేచితిని.

సుగు :—(ఆశ్చర్యముతో) ఎక్కడకు. దోడ్కొనిరమ్మని నీ కాజ్ఞాపించినది?

నళి :—అంతిపురిలోనికి—

సుగు :—ఈ మధ్య నంతఃపురముఁ బ్రవేశించిన యాసన్యాసి చెఱలోనున్నాఁడను విషయము మీదేవికిఁ దెలియునా?

నళి :— తెలియుకేమి? తెలియుటమాత్రమే కాదు. ఆమె చెఱ సాలకుఁబోయి యాతనినోదార్చుటయు జరిగినది.

సుగు :—(స్వగ) ఈమెపై నాకుఁగలపగ సాధించుకొనుటకు సమయము చిక్కినది.

నళి :—అమ్మా! నాకనుజ్ఞయిత్తురా?

సుక :—(మెడలోనిహారమూడదీసి యిచ్చును) ఈహారమును గైకొనుము—పొమ్ము. అప్పుడప్పుడు నన్నుఁగలిసికొనుచుండుము.

నళి :—(హారమందుకొని సంతోషముతో) చిత్రము.

సుగు :—బిచ్చగాండ్రను దీసికొనివచ్చుటకే పోఁదలంచితివా?

నళి :—ప్రభువు పట్టమహిషి యనుమతి నతిక్రమింపవీలా ?

సుగు :—(తలయూఁచి) మంచిది—పోయిరమ్ము.

(నళిని నిష్క్రమించును)

సుగు :—(స్వగ) రాయమతి లేదే, కుంభుఁడు మర్యాదు దేశమేఁగి యీ మెనుగోరె పెండ్లాడినాఁడు. అందువలన నీమెపై నాకు ద్వేషముకలిగించినది. నేనింతకే రాణాను విశాలపురరాజపుత్రికను బత్నిగాఁ జేసికొమ్మని చెప్పితిని. నామాట నాతఁడు పాటింపలేదు. కనుక నెట్లయిన నీమెను నగరునుండి యావలకు సాగనంపినఁగాని నాకుఁ గంటికి నిద్రరాదు. నేనిప్పుడు రాణాను దోడ్కొనివచ్చి యంతిపురములో జరుగుచున్నదానిం బ్రత్యక్షమొనరింతును.

(నిష్క్రమించును.)

తెర పడును.

రెండవరంగము—అంతఃపురము

(ప్రవేశము—మీరాబాయి—నళిని)

మీరా :—నళినీ ! ఆవినఁబడుచున్న కేకలు వారివేనా ?

నళి :—దేవీ ! నీవు పంచిపెట్టిన వస్త్రాభరణములనందుకొని సంతోషము పట్టఁజాలక బిచ్చగాండ్రు జయజయధ్వానము లొనరించుచున్నారు. (ప్రక్కకుఁజూచి) అహో ! నేలయీనినచాడ్పున భిక్షు

కులెందఱునచ్చిరో! ఆకసమునందలి చుక్కలనయిన లెక్కపెట్టవచ్చును—కాని—అమ్మా! నేడు నీవలన నాదరింపఁబడిన యీపేదలను లెక్కించుట కలవిగాదుగదా!

మీరా:—(ప్రక్కకుఁజూచి) - హా! భారతదేశ మెంతదీనతన ననుభవించుచున్నది! ఒక్కచిత్తూరులోనే నిఱుపేదలు వేసవేలున్నఁ దక్కుంగల హిందూదేశమున నెందఱుందురో! అయ్యయ్యో! ప్రాచీనవైభవము నశించుటచే భారతీయుల కట్టియిక్కట్లు ప్రాప్తించినవి!—నళినీ!

సీ. ఖండఖండాంతర ♦ ఖ్యాతిసంపాదించి
యాదర్శపురుషులై ♦ యలరినారు!
అమరేంద్రభోగులై ♦ యాందోళికలనెక్కి
యేడుదీవుల నేల ♦ నేలినారు!
పరదేశవాణిజ్య ♦ బాహుళ్యసంప్రాప్త
ధనముచేతఁ గుబేరుఁ ♦ దన్నినారు!
మత్తారిరాజన్య ♦ మకుటాలికీవిమై
వామపాదము మోపి ♦ ప్రబలినారు!
గీ. నాఁటి మనభారతీయులీ ♦ నాఁడు—దాస్య
పాశబద్ధులై—పరతంత్ర ♦ బాధవలనఁ
గడుపునకుఁ బట్టెడన్నమ్ముఁ ♦ గట్టుగుడ్డ
కొదువగాఁ గుందుచున్నారు ♦ కోమలాంగి!

నళి:—అమ్మా! నేఁడు నిఱుపేదలకిందఱికి వస్త్రాభరణముల నొసంగి పుణ్యము సంపాదించితివి. భారతదేశములోఁ బ్రజలదారిద్ర్యము నిన్నుఁబోలినవారివలనఁ గొంతయయిన నివారణకాఁగలదు. కాని యదేమిపాపమో! నీచర్యలు వదినగారికి నామెతోఁబాటు మహారాజుగారికిఁగూడ నాదరణీయములు గాకున్నవి.

మీరా :—నళినీ ! ప్రతివ్యక్తికి నాత్మస్వాతంత్ర్యముండవల యును. మనము తలపెట్టుకార్యము మంచిదయిన నన్యులకు భయపడ నేల ? అంతఃపురప్రవేశ మొనరించెనన్న నేరమును మోపి రాణావారు దయానందయోగీశ్వరుని జెయిలోఁబెట్టించిరిగదా ! అతఁడేమయినఁజలిం చినాఁడా ? ఆపూతాత్మునొక్కనిగుఱించి యాలోచింపుము.

సీ. ఆత్మస్వతంత్రింబు ♦ నభిలషించుమహాత్ముఁ
డోడెనే ? చట్టాల ♦ గోడుఁజూచి
స్థిరకీర్తి వాంఛించు ♦ చిత్తరంజనుఁడుదాఁ
జెయిసాలయనినంత ♦ వెఱఁకుపడెనె ?
భారతావని గౌర ♦ వముఁగోరు లోకమా
న్యుఁడు రాచపీడకు ♦ జడిసినాఁడె ?
స్వారాజ్యమాశించు ♦ సదయాంతరంగుండు
జవహారిసుఖములఁ ♦ దవిలినాఁడె ?

గీ. పూని, త్యాగంబునల్పెడు ♦ పుణ్యమూర్తు
లన్నిఁటికిఁ దెగించినవారె ♦ యగుదురవనిఁ
గష్టములఁగాంచి మదియందుఁ ♦ గలఁగరెపుడు,
అసువులనువీడ వెనుదీయ ♦ రవసరమున.

(అంత నేపథ్యమున)

"అమ్మా ! నూఱేండ్లుపైఁబడ్డ ముసలిముండను—కడుపునకన్న ములేదు—కట్టుటకు గుడ్డలేదు"—

మీరా :—(ఆలకించి) నళినీ ! పాపమా వృద్ధురాలెట్లుమొఱ పెట్టుచున్నదో—పొమ్ము. ఆమెను దీసికొనిరమ్ము.

నళి :—(నిష్క్రమించి, యొకవృద్ధభిక్షుకురాలితోఁ బ్రవే శము—)

న? :—అమ్మా! ఈమె శతవృద్ధ—నేఁడో, రేపో రాలనున్న పండు.

వృద్ధు :—అమ్మా! నూతేండ్లు పైఁబడ్డ ముసలిముండను—కను పున కన్నములేదు కట్టుటకు గుడ్డ లేదు.

మీరా :—(ఆదరణతో) అవ్వా! నీవు విచారింపకుము. నీకు జీవితాంతమువరకు సరిపోవు వస్త్రాదుల నొసంగుదును.

(ఆకస్మికముగఁ దెరలో)

"కొట్టండు—పట్టండు—పొమ్మనండు."

మీరా :—ఆఁ; ఆఁ; ఏమది? ఎవరది?

నళి :—(ప్రక్కకుఁజూచి, భయముతో) అమ్మా! అమ్మా! ఇంకేమున్నది?

మీరా :—ఏమి? ఏమి?

నళి :—(ప్రక్కకుఁజూపుచు) కోంపమునిగినది; మహారాజుగారిటు వచ్చుచున్నారు. బిచ్చగాండ్రనందఱిని బట్టుకొని కొట్టుడిట్ట నాజ్ఞాపించుచున్నారు

వృద్ధు :—(భయముచే వడఁకుచు) అమ్మా! అమ్మా! నా గతి యేమి?

మీరా :—అవ్వా! నీకు భయములేదు—మహారాజుగారు వృద్ధురాలివగు నిన్నేమియుఁ జేయరు.

(అపుడు రాణాయు సుగుణాబాయియుఁ బ్రవేశము)

సుగు :—సోదరా! అంతిపురమును సత్రముగాఁదలచి, లో నం బ్రవేశించినందులకు వారికిఁ దగినశాస్తియే జరిగినది. ఇక్కడ నింక నొక ముసలిముండ మిగిలియున్నది. దీనినిగూడ శిక్షింపవలయును. (సమీపించి) ఛీ! ఛీ! ఈముండదగ్గఱఁ గంపు! చెడుకంపు! ఇట్టి వారిని శుద్ధాంతఃపురములలోఁ బ్రవేశపెట్టుటా?

కుంభు :—అక్కా! నీవు శాంతించుము—ఈ యవినీతికార్యము నంగీకరింపకుము—ముందీ ముసలిదానికి బుద్ధిచెప్పనిమ్ము.

మీరా :—(వృద్ధురాలి కడ్డునిలువఁబడి భగవంతు నుద్దేశించి దీనముగా) హే దీనమందారా! ఆర్తత్రాణపరాయణా! పాండురంగా!

గీ. కాళ్లు సాగవు—శతవృద్ధ— ♦ కండ్లు లేవు
కూడుగుడ్డలు దొరకమి ♦ మాడుచుండెఁ
బిలిచి వస్త్రమేకము లీయఁ ♦ దలఁచినంతఁ
గోపమున బాధుఁ డరుదెంచి ♦ కొట్టనుండె.

దేవా! ఆమె కెవ్విధమైన బాధలు గలుగకుండఁ గాపాడి సార్థకనాముఁడవు గమ్ము.

కుంభు :—(కోపముతో) ముసలిముండా! నీవెందుల కంతఃపురములోనికి వచ్చితివి?

వృద్ధు :—(వడఁకుచు) బాబూ! బాబూ! అమ్మగారు—పి—లి—పిం—చి—నా—రు.

కుంభు :—(మహోగ్రుఁడై)

శా. ముండా! ఏమిటికిట్లు ప్రేలెదవు? నా ♦ పూజ్యంబుసౌధంబు; మా
యండం జేరఁగ సాహసంబాదవె నీ? ♦ అత్యంతదౌర్భాగ్యవై
చండాలత్వముతోడ నుండియును రా ♦ జస్థానముం జేరదే?
ఖండింతుంగద! నీదుమస్తకము నే ♦ శౌర్యంబు దీపింపఁగన్.

సుగు :—సోదరా! మాటలతోఁ గార్యము లేదు—కాయశుద్ధిని జేయుము.

మీరా :—వదినగారూ! వృద్ధురాలినిగొట్ట—

కుంభు :—(అర్ధోక్తిలోనే కోపముతో) నీవూరకొనుము. (వృద్ధురాలితో) ఓసీ! ముష్టిముండా! బాలేందుప్రభాజాలమయమునఁ బ్రిస

రింపవీలు లేని చిత్తూరురాణీవాసమునఁ బ్రవేశించితివా ? (అని కొట్ట నుద్యమించుచున్నాఁడు.)

వృద్ధ :—బాబూ ! బాబూ ! అమ్మా ! రక్షింపుఁడు-రక్షిఁపుఁడు—అపరాధము—దిక్కుమాలినదానను..

మీరా :—(వృద్ధురాలి కడ్డముగానిలవఁబడి) మహారాజా! ఈమెను వస్త్రములనీయఁగోరి నేనే పిలిపించితిని ఆమె నిరపరాధ. దోషము నాది. నన్ను శిక్షింపుఁడు.

సుగు :—(కోపముతో) నీకుమాత్రము తప్పునా ? ముందీ ముసలిముండకు బుద్ధిఁజెప్పనిమ్మా—సోదరా ! తొందరపడుటయేల ? కత్తిచే నా వృద్ధురాలికుత్తుకను ఛేదించెదను.

వృద్ధ :—(భయముచే వడఁకును) అయ్యో ! అయ్యో !

మీరా :—(భర్తనవలోకించి) నాథా !

ఉ. అర్థులమీఁదఁ జూపఁదగు ♦ నా? భవదీయపరాక్రమంబు; ప్ర
త్యర్థులఁడాసి యుద్ధసమ ♦ యంబునఁజూపిన. జెల్లుఁగాక; సం
వర్ధిత భూరిభూజముల ♦ వ్రక్కలుసేయు ప్రభంజనుండు తా
నర్థిఁజెకల్చునే తృణల ♦ తావళులన్ ! మదినూహసేయుమా?

కుంభ :—(కోపముతో నామెను బ్రక్కకుఁద్రోసి) నీవూరకుండుము. నీకతంబునఁ జిత్తూరు శుద్ధాంతఃపురము సత్రముగా మారిపోవుచున్నది. ముందీవృద్ధురాలిని దండించి పిమ్మట నిన్నుగుఱించి యాలోచించెదను. (అని వృద్ధురాలిజుట్టు నొక చేతఁబట్టుకొని, వేఱొక చేతఁ గత్తిఁబూని)

మ. అతులక్ష్మాతల నాథుగేహమున నీ ♦ వాహా ప్రవేశింపఁగా
మదిలో సాహసమూనినావె ? సరినీ ♦ ప్రాణంబులిప్పట్ల; దు
ర్గతిపాలౌదువటంచెఱుంగవసి చేఁ ♦ గంఠంబు లుంఠించి, ని
ర్గతి కోపాన్వితచిత్తమూనెదను, రా ♦ కాసీ ! యిదే చుమ్మనన్.

(అంత నాకస్మికముగా నేపథ్యమున—)

గీ॥ " భద్రదంతావలం బొంకు ♦ బంధములను—
త్రుంచి ఛేదించివివశమై ♦ పురములోని
ప్రజలఁ బదతాడనంబున ♦ రాయుచుండెఁ
దెల్పుఁడీ వార్త వేగఁ బా ♦ ర్థివున కిపుడు"—

కుంభ :— (వృద్ధురాలినివిడిచి తొట్రుపాటుతో) ఆఁ— ఆఁ— నాదపు తేనుఁగునకుఁ బిచ్చిపట్టినదా ?— ఆహా— ! ముందు నేను పోవు చున్నాను—దానిని బట్టుకొనుటకుఁ దగినప్రయత్నము లొనరింపవల యును—(నిష్క్రమించును)

సుగు :—(స్వగ) ఈ ముండను నలికినపెమ్మట: గంచుకి యీ వార్తను జెప్పరాదా ?...... ఈ ప్రయత్న మిప్పట్ల విఫలమైనది. క్రొత్తకల్పన జేసి యీ మీరా నంతిపురినుండి వెడలఁగొట్టుట కే చూచెదను. (నిష్క్రమించును—)

మీరా :—(పైకిఁ జూచి) అహో ! రంగా ! నీ లీలలు దురవ గాహములు ! నీ చర్య లత్యద్భుతములు ! ఈ వృద్ధురాలి కత్తుకపైఁబడ నున్న కత్తిని దప్పించితివి.

వృద్ధు :—అమ్మా ! ముష్టిముండనగు నా మూలమున నింత గందరగోళ మేల ?

మీరా :—వెఱ్ఱిదానా ! నీవు భయముపొగుము. కరుణామ యుండగు నా పాండురంగఁడు నిన్ను సంరక్షించినాఁడు—రమ్ము—ఆవలి గదిలోఁగల వస్త్రాదికములొసంగి—నిన్ను సాగనంపెదను.

వృద్ధు :—అమ్మా ! నాకు వస్త్రాదికములు వలదు—నన్నుఁ బోనిండు—మరల మహారాజుగారువచ్చిన నా కాయువు మూడును.

మీరా:—అవ్వా! నన్ను భయపెట్టక నా వెంటరమ్ము.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

తెర వ్రాలును.

మూఁ డ వ రం గ ము.

ప్రవేశము—నళిని

నళి:—(తనలో) నిన్న శుద్ధాంతఃపురములోనికి బిచ్చగాండ్రను ప్రవేశపెట్టినందులకే—మహారాణావారు మహోగ్రులై వారి నెల్లరను జావబాదిరి—మరల నేఁడిదేమి? పిచ్చిపిచ్చి పాటలను బాడుకొనుచు దేవిగారు—తాను రాజమహిషినన్న జ్ఞానము సుంతయు లేక—ఆలయము లోనికేఁగుటా? భజనసేయుటకు వచ్చిన సోమదత్తుఁ డామె గానమున కచ్చెరువంది యొక యమూల్యరత్నహారమును గానుకగా నొసంగుటా? బాగు బాగు! ఈ విషయము సుగుణాబాయి యాలకించినచోఁ దప్పక రాణావారికిఁ జెప్పి యీమె నీ పర్యాయ మంతఃపురమునుండి సాగనంప గలదు......కానిమ్ము......(ముందుఁ జూచి) అదిగో! ఆమె యీ వైపునకే వచ్చుచున్నది. మొన్న బిచ్చగాండ్ర వార్త చెప్పినందులకే నాకొక హారమిచ్చినదీమె! నేఁడీ వార్తను దెలియఁజేసిన నింకేమి కానుక నొసఁగునో!

(అపుడు సుగుణాబాయి ప్రవేశము—)

సుగు:—ఏమే నళినీ! విశేషము లేమి? నిన్న నా వృద్ధురాలికి మీ యమ్మగారు వస్త్రదాన మొనరించిరా?

నళి :—ఏ— అందువలన లోటేమి? ఆ ముసలిముండ లేచినవేళ మంచిది—సమయమునకే పట్టపుటేనుగు ప్రజలపైబడి చెలరేగినదని కించుకి యరచినాఁడు—లేకున్న మహారాజుగారి చేతులమీఁదుగా యమలోకమునకుఁ బోయియుండెడిది.

సుగు :—నేఁటి విశేషము లేమి? మీ దేవిగారుదయముననే, పాటలు పాడుచు భజనమందిరముం బ్రవేశించిరి. అటఁగల పురుషు లెవ్వరు?

నళి :—(మిన్నకుండును.)

సుగు :—సందేహింపకుము—ఉన్నదున్నట్లు వచింపుము—నీవు తరువాత నాగదికివచ్చిన నీకు మంచికానుక నిత్తును.

నళి :—అమ్మా! మా దేవి భజనమందిరములోని కేఁగినపుడు అట సోమదత్తుఁడను వణిజుఁడున్నాఁడు

సుగు :—వాని రాకకుఁ గారణము?

నళి :—దేవియొక్క యపూర్వగాన మాలకించుట—అతఁడు వెలఁగట్టరాని రత్నహారమొం డామెకుఁ గానుకగా సమర్పించి, వెడలి పోయినాఁడు.

సుగు :—మీ దేవికా? రత్నహారము కానుకా?

నళి :—అగును.

సుగు :—(నిమీలితనేత్రయై యాలోచన మభినయించి) నళినీ! ఆమె యా హార మేమిచేసినది?

నళి :—మెడలో ధరింపలేదు—మందిరములోఁగల పాండురంగ ప్రతిమ కలంకరించినది.

సుగు :—నళినీ! నీవు నా కొక యుపకారము సేయవలయును

నళి :—సెలవిండు.

సుగు :—తప్పక చేయఁగలనని బాసచేయుము.

నళి :—చిత్త మట్లే.

సుగు :—నీవుపోయి మీ దేవి చూడకుండ నా హారమును దెచ్చి నా కీయవలయును. ఆమె కేలుఁగ పడఁగూడదు.

నళి :—అమ్మా ! మీ రిక్కడ నేయుండుఁడు— నే నయిదు నిము నములలో దానిం గొనివచ్చెదను.

సుగు :—మంచిది—పోయిరమ్ము—వచ్చునపుడు మీ దేవి యేమి చేయుచున్నదో కనిపెట్టుము.

నళి :—చిత్తము—(నిష్క్రమించును)

సుగు :—(స్వగ) ఇన్నిదినములకు నా యత్నము ఫలించినది. నే నీ రత్నహారముతో నొకచిత్రనాటక మాడెదను. మీరాబాయి కాయువయినఁ జెల్లవలయును—లేదా ? ఆమె చిత్తూరు పొలిమేరల దాఁటి పోవలయును - ఈ రెండింటిలో నొకటి తప్పదు - సోమదత్తునికి మీరాబాయితో సంబంధమున్నదని చెప్పుటకు నాకీ హారము నిదర్శనముగ నుపయోగపడఁగలదు - (ముందుఁ జూచుచుండును)

(అంతఁ గొంతసేపటికి రత్నహారముతో నళిని ప్రవేశము.)

నళి :—అమ్మా ! చూచితిరా ? ఈ హారమునకు వెలఁగట్టుట కెవ్వరికి శక్యము ? (ఇచ్చును.)

సుగు :—(పుచ్చుకొని తనలో సంతోషముతో) మా సోదరుఁ డిదివరలో దీనిం జూచినాఁడు. క్రయమునకు దన కిమ్మని సోమదత్తుని గోరినాఁడు ఆతఁడిష్టపడక వేరొకటి తెచ్చి యర్పించుకొనెదనని బదులు చెప్పినాఁడు. (ప్రకా) నళినీ ! మీ దేవి యేమిచేయుచున్నది ?

నళి :—అమ్మా ! క్రొత్తఁగాఁ జెప్పవలయునా ? ఎప్పటిచర్యలే మందిరమునఁ గూరుచుండి యొడిలో రంగని విగ్రహముఁ బెట్టుకొని ముద్దులాడుచున్నది.

సుగు :—(తల పంకించి) సరే నీ యిక బొమ్మ్మ తరువాత నన్ను గలసికొమ్మ్మ - ఈ విషయ మెవ్వరికిఁ జెప్పవలదు.

నళి :—చిత్తము—(నిష్క్రమించును.)

సుగు :— నేనిక. దడయరాదు - ఈ రత్నహారము ను రాణాకు జూపింతును - మీరాబాయి తన్మయత్వముతోఁ దన మందిరమునఁ గూరుచుండి ప్రలాపించుచుండును - సోదరుని వెంటనిడుకొనివచ్చి ద్వారమున నిలువఁబెట్టెదను. ఆత డా పలుకుల నాలకించి - నిశ్చయముగ నామె పరపురుషునితోఁ బ్రసంగించుచున్నదని భావింపఁగలఁడు. అపు డామెకు శిరచ్ఛేదము—నా కాహ్లాదము !

(నిష్క్రమించును)

తెర పడును.

నాల్గవ రంగము—శయనాగారము

(ప్రవేశము—రాణాకుంభుఁడు)

కుంభు :—(స్వగ) అక్కటా ! ఏ యలజడియు లేక - ప్రశాంతమయమయిన శుద్ధాంతఃపురమున నేటిచిత్రవిచిత్రసంఘటనము లుదయించినవి ! కొఱవితోఁ దల గోకికొన్నట్లు - కోరి తెచ్చిపెట్టుకొంటిని భార్యను - ఈమెవలన సుఖము రవ్వంతయు లేదు - మీఁదుమిక్కిలి సౌందర్యవతియగుటచే నామెం గాంచినంతనే - నాకు మదనసంతాపమినుమడించును. అద్దానిం బాపుమని యామె నెంతప్రతిమాలినను - లాభ మావంతయు నుండదు. ఇఁక నామెతో వేఁగుటయెట్లు ? అడవి

గాచిన వెన్నెలవలె నా జన్మసమస్తము గడచిపోవలయునా ? (ఆలోచన మభినయించుచున్నాడు.)

(అపుడు తొందరగా సుగుణాబాయి ప్రవేశము.)

సుగు :—వింటివా ? సోదరా ! వింటివా ?

కుంభ :—(ఉలుకుపడి) ఏమది ?

సుగు :—(విషాద మభినయించి) అయ్యో ! ఇంక నేమున్నది ? పంకువంటి కులము పాపుమీరావలనఁ గళంకితమ యినది.

కుంభ :—అక్కా ! మరల నెవ్వరినయిన నంతఃపురమునఁ బ్రవేశపెట్టినదా ?

సుగు :—(నోరు నొక్కుకొనుచు) ఎట్టి యపకీర్తి నాటిల్లినది ! నీ వీ విషయమునువిన్న నామెను ముక్కముక్కలుగ తఱిగి కాకులకు గ్రద్దలకు నెగురవేయకుందువా ?

కుంభ :—ఆఁ- ఆఁ- మీరా యంతటిశిక్షకు పాత్రురాలా ?

సుగు :—పాత్రురాలగునో, కాదో నాకుఁ దెలియదు. ఆమె చేసినపనియిది. ఈ యూరిలోఁగల సోమదత్తుఁడనువాఁడీ రత్నహార మును - (ఇచ్చి) హరహరా ! నా నాలుక వేయిచీలికలుగాను ! చెప్పుటకు నోరు రాకున్నది.

కుంభ :—(హారముంజూచి ఆశ్చర్యముతో) అక్కా ! అక్కా ! ఈ హారము నీ కెట్లు చిక్కినది ? నే నెంతఁగా నొక్కించి యడిగినను - ఆ వర్తకుఁడు నాకు విక్రయించుటకు సమ్మతింపలేదు.

సుగు :—సోదరా ! నీవు మాఱుమాటాడకుము. రమ్ము నా వెంటరమ్ము.

కుంభ :—(ఆగ్రహముతో) ఎక్కడకు ? ఎందులకు ?

సుగు :— నీకు సత్యమెఱుంగుటకుఁ గుతూహలమున్న నా వెంటరమ్ము. నే నెక్కడికిఁ దీసికొనిపోయిన నీకేమి? నీవు మాత్రము నా యనుమతి లేనిదే యెట్టివిధమయిన సాహసమునకుఁ బూనరాదు. తుదకుఁ బెదవులను గదల్పరాదు.

కుంభ :—సరియే. రమ్ము.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

తెర వ్రాలును.

ఐదవ రంగము—మీరాబాయి మందిరప్రాంతము.

(ప్రవేశము—సుగుణాబాయి—కుంభుఁడు.)

కుంభ :—అక్కా! నీ చర్య నాకు దురవగాహముగానున్నది. ఈ యర్ధరాత్రమునఁ జీఁకటిలో నన్నీ మందిరప్రాంతమునకుఁ గొనివచ్చితి వేల?

సుగు :—సోదరా! వ్యాకులమనస్కుఁడవు గావలదు. గట్టిగా మాటలాడకుము — అడుగుల చప్పుడు గాకుండ మెల్లఁగా నీ మందిరకుడ్యము నానుకొని నిలువఁబడుదుము - రమ్ము

కుంభ :— (మెల్లఁగ) అక్కా! ఈ మందిరములో నిపుడెవరున్నారు?— మీరాబాయి యిపుడిందు శయనించుటలేదా?

సుగు :—సోదరా! నీ చేతికిచ్చిన రత్నహారమును సోమదత్తుఁడు మీరాబాయి కిచ్చినాఁడు—ఆమె వానికి లోఁబడి యిపుడీ మందిరమున ...... విను— విను - పెదవులఁ గదపక - మెల్లఁగ వినబడుచున్న వారి సంభాషణ మాలింపుము.

కుంభు :—(నివ్వెఱపాటుతో వికట నభినయించును.)

(అంత మందిరాంతర్భాగమున మీరాబాయి.)

" మనోహరా! రమ్ము - ఒక్క ముద్దిమ్ము - తనివితీర నన్ను నీ కౌఁగిటఁ జేర్చికొమ్ము "

కుంభు :—హా మీరా! మీరా! (ఉద్రేకముతో) అక్కా! అక్కా! చాలును - బోధపడినది

(అంత మరల నేపథ్యమున.)

" అయ్యయ్యో! నీ వియోగము నాకు దుస్సహము ".

కుంభు :—హా మహాపాతకీ! రాక్షసీ! మీరా! సుప్రసిద్ధము—అతిపునీతమునగు సుక్షత్రియకులమున నీ వేల జన్మించితివి? పతివ్రతా శిరోమణులను బ్రసవించిన భరతమాత చండాలి వగు నీ కెట్టులాశ్రయమిచ్చినది? కళంకమెఱుఁగని చిత్తూరు రాజపుత్రసద్వంశము నేఁడు నీ సంబంధమున మాలిన్యముఁబొందినదే! పాపాత్మురాలా!

నిరుపమాన సౌందర్యతేజోరాశి; నిన్ను సద్గుణవతివనియు దలచి నా కానందమొసఁగఁగూర్చునని నిన్నుఁ గోరివరించినందులకిదియా ప్రతీకారము? దుష్టురాలా! నీవు భక్తురాలవన్నమాట మిథ్యగాదా? నీకు వైరాగ్యమెక్కడిది? అబ్బా—అబ్బా—తలంచినంతనే గుండెలు బ్రద్దలగుచున్నవి.........అక్కా—అక్కా— మెల్లఁగా నన్నుఁగొని పోయి శయనాగారమునఁ జేర్పుము ఆతుచ్ఛురాలిని జిత్తూరువిడిచి యీక్షణమునందే పోవునట్లులేఖ యాజ్ఞాపత్రమును వ్రాసి యందఁ జేయుదును. అంతవఱకు నాకు శాంతియుండదు. అబ్బా—తలతిరుగు చున్నది. ఒడలు వడఁకుచున్నది. నాభుజమును బట్టుకొనుము.

(సుగుణాబాయి రాణానుదీసికొని పోవును)

తెర వ్రాలును.

ఆఱవరంగము—శయనాగారము.

(మీరాబాయి లేచి కూరుచుండఁగా, నళిని చెంతనిలువఁబడియుండును.)

మీరా :—నళినీ! ఈయర్ధరాత్రి సమయమున నిటకేలవచ్చితివి? నీహస్తమునందలి లేఖయేమి?

నళి :—దేవీ! సుగుణాబాయమ్మ నిద్రించుచున్ననన్ను లేపి, రాజాజ్ఞగాఁ దెలియఁజేసి, నీకీలేఖ నిచ్చిరమ్మని పుత్తెంచిరి (అని లేఖ నిచ్చును.)

మీరా :—(లేఖంబుచ్చుకొని విప్పి)

"మీరా!

నీవు పాపాత్మురాలివి—సుక్షత్త్రియవంశమునఁ దప్పబుట్టితివి—నీయునికి పుట్టినింటికిని మెట్టినింటికినిగూడ నపకీర్తింగలుగఁజేయును. అద్వితీయ సౌందర్యవతివికదా నన్ను సంతోషపెట్టలేకుందువాయని నిన్నుఁ జేపట్టి వంచింపఁబడితిని. నీకును సోమదత్తునకునుగల సంబంధమును నేను గన్నులారఁ గాంచితిని. అన్యులపై నీకభిలాషయున్నది కాని, నిన్నుఁ ద్రికరణశుద్ధిగాఁ బ్రేమించినభర్తపై లేదు—ప్రొద్దుపొడుచుటకుఁబూర్వము నీవు చిత్తూరువిడిచి నీయిష్టానుసారముగఁ బొమ్ము. స్త్రీహత్య మహాపాతకమనితలంచియు నాదినుండియు నీయపూర్వ సౌందర్యంబునకు ముగ్ధుఁడనగుటచేతను—నిన్నుఁ జేతులారఁజంపుట కంగీకరింపకుంటిని—లేకున్న మదీయ ఖడ్గధారకు నిన్ను బలియీయ వలసినదే! నీకిఁక నా దర్శనము దొరకదు—నీవు చిత్తూరులో నీజన్మ మధ్యమున గాలిడరాదు.

ఇట్లు

కుంభుఁడు"

నళి :—(కన్నుల పిసినించుచు)

మీరా : —(దుఃఖించుచు) హా! తండ్రీ! సింగా! నేనేమి పాపముచేసితిని? నావలన నేయపరాధముగలిగినది? ఇక యిడియు నదేమికర్మమో! నింగాశాస్త్రస్మయపక్తి ప్రిసేపొందుచున్నానుగదా! నాకుదు తండ్రి నన్ను దుశ్శీలగా శంకించినాఁడు—ఇప్పుడు నేను పెండ్లియాడినభర్త యను మానించి యాజ్ఞను విధించినాఁడు నాకేకర్త వ్యము? నాథునొక్కపరి సందర్శించి నాపతివ్రత్యమును నిర్ధరించుకొనుటకయిన నవకాశము లేకపోయెనే!...... ప్రభూ! పండరి నాథా! ఆదిని నిన్నె వరించియుంటచేత నన్యుని జేపట్టుట కంగీకరింప లేదు—కారణాంతరముచే నివాహమయినను—ఈ నాశరీర మింతవరకును బవిత్రమే! ఇద్దాని నీకొఱకే భద్రముగ నుంచితిని. అనాఘ్రాతపుష్పమువలెనున్న మదీయదేహమును నీవే ముట్టవలయును కనుక నీయర్ధరాత్రముననే నాథుని యాజ్ఞను దలఁదాల్చి యీ కుంతిపురిని పాండురంగ పాదారవిందములను భజించుచు మార్గముఁబట్టి పండరిం జేరఁబోయెదను అక్కడ నీ కీశనువు సమర్పించెదను.

నళి :—అమ్మా! ఏమి యీసాహసము! చూడుము. ఆకసమునఁ గాఱుమబ్బు లుదయించినవి అంధకారము నల్దశలఁ గ్రమ్ముకొనియున్నది. తెరువయినఁ గంటికగపడదు ఇట్టిసమయమున నబలవగు నీవొంటరిగఁ బోఁగలవా?

మీరా :—నళినీ!

గీ॥ తల్లియును దండ్రియును దాత ♦ త్రాతనేత
గురుఁడు దైవంబు హితుఁడు సో ♦ దరుఁడు నగుచుఁ
బాండురంగఁడే యెప్డు నా ♦ యంతనుండఁ
దోడు నీడేల? వెలుఁగేల? ♦ తోడవులేల?

నళి :—(స్వగ) ఆహా! నిశ్చయముగా నీమె పరమభక్తురాలు—దేవతాస్వరూపిణి! పాడుముండయగు సుగుణాబాయితో నేకీభవించి

రత్నహారముసు చొంగిలించి యామె కిచ్చితిని. అమె దాని నాధార ముగాఁగొని యామెయెడల నేరారోపణ మొనరించియున్నఁ బాప మంత యు నాదే!

మీరా :—నళినీ! నేను నా తండ్రిగారి భవనమునుండి కొని తెచ్చిన వెండిబంగారునగ లనేకములీ మందిరమునయున్నవి నీవు వానిని గొనికొనిపొమ్ము. మందసములందుఁ గ్రొంగ్రొత్త చీరలున్నవి — నీవు వానిని బట్టుకొనిపోయి కట్టుకొనుము - నా కేమియువలదు - నేఁటికి నా బంధములు విడిపోయినవి భూస్థలింగల పేదజనులలో నే నొక తె నయితిని నాకీ పాంసుగంగని ప్రతిమ యొందున్నఁజాలును - నీవుమా త్రము నా యందు దయయుంచి నా నాధుని దర్శించి—

సీ॥ కలనైన, లేక యా ♦ టలనైన నన్యుల
నెవనిఁ దలంచు టే ♦ నెఱుఁగనుము
త్రికరణంబుల నీకుఁ ♦ బ్రేమించియుంటచే
భక్తిభావంబునఁ ♦ బ్రబలితనుము
తుచ్ఛమాకారాంబు ♦ నిచ్ఛఁజేయమిఁదన
కోర్కె లీడేర్ప లే ♦ కుంటిననుము
అవినీతికార్యంబు ♦ లాచరింపక, సదా
సత్పథంబులఁబట్టి ♦ చనితిననుము
గీ॥ విధివశంబున నవవాదు ♦ పృథ్వినాకుఁ
గలిగెననిచెప్పి; నా నాధు ♦ లలితపాద
పద్మయుగళంబునకు మ్రొక్కి ♦ స్వాంత
మఁదు దాని మరువకుంగు ♦ ననుము నీవు

ఇఁక నా కనుజ్ఞయిమ్ము - పోవుచున్నాను.

నళి :—(దుఃఖించుచు) హా తల్లీ! తల్లిదండ్రులున్నారు - చెలి క త్తె లెందరోయున్నారు - వా రెవ్వరికిఁ జెప్పకుండ నీ నిశీధసమయ

మున నొక ఘ్రాతిశపుల్లయయినఁ జేసంబట్టకుండఁ బయటనెట్టి సేసి పోసి
తయినా? ఎంతపాప మోఁతపాపము!

మీరా :—(మందహాస మొనరించి) నళినీ!

సీ॥ పండరీనాథుని ♦ భజన కేఁగుచునుండ
నత్తమామల యాజ్ఞ ♦ లడ్డనేల?
విఠల దేవుని కీర్తి ♦ వినుతింపఁబోవుచు
నన్నదమ్ములఁ బ్రశ్న ♦ లడుగనేల?
కస్తూరిరంగని ♦ గన్గొనఁ వెడలుచుఁ
దల్లిదండ్రుల చెంతఁ ♦ దడయనేల?
శ్రీవల్లభుని భక్తి ♦ సేవింపఁబోవుచు
సందేహముల తోడ ♦ సమయ మేల?

గీ॥ జంపుగొంకులు విడనాడి ♦ స్వాంతమందు
"స్వామి! నన్నేలు! నన్నేలు!" ♦ ప్రేమతోడ
ననుచుఁ బాడుచు నాడుచు ♦ నరుగరాదె?
తోడు నీడేల? ధనమేల? ♦ తోడవు లేల?

అమ్మా! నళినీ! నాకికఁ సెలవు—(నిష్క్రమించును)

నళి :—(దుఃఖించుచు) అయ్యయ్యో! తుచ్ఛురాలనై - సుగుణాబాయి యొసంగు లంచముల కాశించి యెంతిపాప మొనరించితిని! ఒకవేళ మహాభక్తితో సోమదత్తుఁడీ సాధ్వికొసఁగిన రత్నహారమే నానా యనుమానమునకు హేతువయిన సీత నా గతియేమి? నా పాపమునకు నిష్కృతియుండదుగదా!... ...సరియే—రోగమున కౌషధమువలెఁ బాపమునకుఁ బశ్చాత్తాపమే శరణ్యము! నేను మీరాబాయికి విధింపఁబడిన శిక్షయందలి యథార్థమరసి పిమ్మట మహారాజును సందర్శించి నే నెరిఁగిన నిజమును విన్నవించెదను. (నిష్క్ర—)

తెర వ్రాలును.

పంచమాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీరస్తు.

మీరాబాయి

షష్ఠాంకము.

మొదటిరంగము—

(ప్రవేశము—సుగుణాబాయి.)

సుగు:—(స్వగ) నేఁడుగదా లబ్ధవిజయనయితిని! నేఁడుగదా నాకనంతమగు సంతోష సాగరమున సంతరించినది! నేఁటితో నంతఃపురమునకుఁ గలపీడ వదలిపోయినది. మీరాబాయి నిశీథముననే రాణివాసము వీడిపోయినది. ఇప్పటికిఁ జిత్తూరుపొలిమేరలనుగూడ దాటిపోయియుండును. శని వదలిపోయినది. ఇఁక నాకు హాయిగా నిద్రపట్టగలదు. (మీరానుద్దేశించి) ఓసీ! మీరా! ఇప్పుడైనను గ్రహించితివా సుగుణాబాయియొక్క సామర్థ్యము! పులిమీసములతో నుయ్యాల లూఁగనారంభించితివి. తుదకు నీవు త్రవ్వుకొన్నగోతిలో నీవే పడితివి. మహారాజుగర్భమున నుద్భవించియుఁ జిత్తూరురాణాను శేపట్టియు—నావినోదముకతమున నేఁడిట్టి యిడుమలఁ గుడుచుచుంటివో! పలుమారులు మెల్లఁగఁజెప్పఁగా వింటివికావు—పాడుభజనలు మానుమనఁగా—శ్రీరంగనీతులు నుడివితివి. నగరునుండి వెడలఁగొట్టఁబడిన నీకిప్పుడే దేవుఁడు తోడ్పడునో చూచెదఁగాక! (ఇంచుక సేపాగి) కారణమేమియో సరిగ నూహింపఁజాలను—కాని—రాణా మిక్కిలి చింతాక్రాంతస్వాంతుఁడై యున్నాఁడు. ఆమెవలనఁ దనకుఁగలిగిన యపఖ్యా

తికి విచారించుచుండవోవు!... (ప్రక్కకు చూచి) పుష్టాసింగు రాజసం
దర్శనముచేసి యిటు వచ్చుచున్నాడు. వానివలన గోప్యవిషయ
ములు తెలియఁగలవు.

(అపుడు పుష్టాసింగు ప్రవేశము)

పుష్టా :—(సుగుణాబాయినిజూచి తనలో) ఇదిగో! ఈ పాపు
ముండ యిక్కడనే యున్నది. పరమభక్తురాలగు మీరాబాయికి స్వాప్తి
చెప్పించినది. కొంపకు నిప్పుపెట్టినది.

సుగు :—పుష్టాసింగూ! రాణావారెక్కడ?

పుష్టా :—మందిరములో నున్నారు—నళినితోను సోమదత్తుని
తోను మాటలాడుచున్నారు.

సుగు :—(తొట్రుపాటుతో) ఎందులకు? ఏవిషయమును
గురించి?

పుష్టా :—యదార్థమునుగురించి—మీరుపన్నిన కపటతంత్ర
మునుగురించి—మీరుచేసిన మోసమునుగురించి—తెలిసినదా?

సుగు :—పుష్టాసింగూ! నీవెవరిసమ్ముఖమున మాటలాడు
చున్నావో యెఱుఁగుదువా?

పుష్టా :—ఎఱుఁగకేమి? పరమభక్తురాలగు మీరాబాయిని
బాధలందఁజేసిన వంచకురాలికట్టెదుట—భక్తితో యింతగాభావించి
సోమదత్తుఁడిచ్చిన రత్నాలహారమును నళినికిలంచమిచ్చి సంగ్రహిం
చిన మోసకత్తెకట్టెదుట—ఊరిలో లేని సోమదత్తుని మీరాబాయిమంది
రములో నామెతోఁగలసియున్నట్లు కల్లలుపల్కిన మహాపాపాత్మురాలి
కట్టెదుట—అహ్హాహా—ఇహ్హాహా—అహ్హాహా నీయధికార మంతరించినది.
అసత్య మెన్నఁటికిని దాగదు. నన్నుఁబోయి దయానందయోగీంద్రుని
జెఱనుండి విడిపించి తీసికొనిరావలసినదిగా రాణావా రాజ్ఞాపించిరి.
నేను పోవుచున్నాను. పశ్చాత్తాపముబొంది చేసిన మహాపరాధము

రోషముకొన్నందులకు నళినిని మహారాజుగారు క్షమించిరి. కాని యాది నుండియు నాటకమాడించినందులకు నీగతి యేమగునో!

సుగు :—(స్వగత) ఇక నాకాయువుమూడినది. రాణాయొక్క ఖడ్గమున కెరకానేల? నాయంతనేనే యువ్వనుమాతంబసి ప్రాణత్యాగ మొనరింతును.

(నిష్క్రమించును.)

పృథ్వి :—ఇట్టి కుటిలచిత్తులుండుటచేతనే, భారతావని నానాటికి స్త్రీయశక్తి నుసుగుచున్నది అమాయకురాలగు మీరాదేవి నీమె సాదించినది—దూషించినది-ఆమెచేసిన సత్కృతులను రోసినది. రోయుటమాత్రమే కాదు పుల్లలుపెట్టి రాణామనస్సుం జెఱచినది. అసత్య మెంత కాలము దాగును? అధర్మ మెంతవఱకునిలుచును? రాణాకూడ నేడు వికలచిత్తుండై సర్వకాలసర్వావస్థలయందు—"హా మీరా!" యని యామెనే స్మరించుచున్నాడు

(నేపథ్యమున—)

"అయ్యో! అయ్యో! సుగుణాబాయి నూతిలోఁబడినది"—

పృథ్వి :—(ఆలకించి) ఆఁ-ఆఁ-నూతిలోఁబడినదా? సుగుణా బాయియా? (పఱుగిడి పోవును.

తెర వ్రాలును.

రెండవరంగము.

(ప్రవేశము—విచారగ్రస్తుండై కుంభుఁడు)

కుంభు :—హా మీరా! మీరా! బుద్ధిహీనుఁడనై-గర్వాంధకార పరిమత్తహృదయుఁడనై నిన్నుఁ గోల్పోయితిని. ఆపాదుముండ

మాటలను వింటిని. సత్యము విదితమైనంతనే తన్ను నీ నెక్కడశిక్షిం
తునోయని యామె నూతంబడినది... ...అయ్యో! నీవంటిసౌందర్య
వతి—నిన్నుఁబోలిన భక్తురాలు—నాకెట్లులభించును? అక్కటా! నీ
దివ్యమంగళవిగ్రహమును కన్నులారఁ సందర్శించుభాగ్యము నాకు
లేదా? అబ్బా—బాధ—తాపము—హా! మీరా! మీరా! నీముఖ
బింబమునుగాంచినపుడే కందర్పుఁడు నాహృదయములోఁ బ్రవేశించి
నాఁడు—స్థిరనివాసమేర్పఱచుకొనినాఁడు వాఁడిపూవులచేఁ బొడిచి-
చంపుచున్నాఁడు (మన్మథునుద్దేశించి) ఓరీ మదనా! ఏల నాతో
వృథావివాదముఁ దెచ్చిపెట్టుకొందువు? యజనిగ్రాణకళాకౌశల్యమం
బ్రకటించుకొనఁ లాఁగి—నామీరా—ముద్దులమీరా—యుండఁగా నీయా-
టలు నాయొద్దసాగునా? ... ...మీరా!, మీరా! రమ్మా. త్వరిత
గతినిరమ్మా. తడయకుము మదనుఁడు గర్వితుఁడై విజృంభించుచున్నాఁ
డు. వీనిపొగరుఁ గట్టింపవలయును. ఆలస్యముసేయకుము రమ్మా
అబ్బా—పిలువఁగానే రావేమి? నన్నేడ్పింపఁ జూచుటకు నీకిది సమయ
మా? పోనిమ్మా-మీరా! నీవురాకున్న నేనేమిచచ్చెదను. (ముందు
నకుఁబోయి) ఎక్కడుంటివి? ఆఁ—ఇక్కడున్నావు! ఏమి నన్నుఁజూచి
పాఱిపోవుచుంటివా? అబ్బా—ఏకింత బెట్టిందులకు? మనమిరువురము
గలసి పోరాడినఁగాని—రతిరాజు పరాజితుఁడు కాఁడు ఏమి? నన్నుఁ
జూచి పాఱిపోవుచున్నావా? (రెండడుగులు ప్రక్కకిడి) ఈమూల
దాగియున్నావా? అహో! ఏమినీమాయ! మెఱపుఁదీగవలె నొక
పరి కన్నులకుఁ బొడసూపి యంతలోనే యదృశ్యవగుచున్నావు!
ఆఁ—దొరకితివి. ఇఁకఁ బట్టుపడితివి- నీ కుసుమకోమలదేహము నా
బాహువులలోఁ జిక్కినది—నీచెక్కుటద్దములతో నావేళ్లు సయ్యాట
లాడఁగలవు. నీయధరసుధారసం బాస్వాదించి నాయపరిమిత దాహ
తృష్ణఁ బాపుకొందును. అపుడేమిసేయుదువు? రమ్మా. రమ్మా ముద్దిమ్మా

(అని చేతులుచాచి ముద్దిడుకొనఁబోయి క్రిందఁబడి) హా! ఏమిది? నామీరా నాకౌఁగిటలేదా? లేదా? హా మీరా! మీరా! నా యఁదు నీకాగ్రహమా? లేక పరాకా? పాండురంగనియందలి భక్తిచే నన్ను మరచిపోయితివా? ఒక్కపరి—ఒక్కపరిచాలును—నీ మనోమోహనవిగ్రహమును నాకుఁజూపుము. చూపవా? నన్నుదుఃఖ పెట్టుట నీకు న్యాయమా? రంగా! పాండురంగా! నీకింతస్వార్థమెం దులకయ్యా? నీవయిన నామెతోఁ జెప్పరాదా? చెప్పి నాకోర్కె దీర్పరాదా?.........హ! మరచితిని. బుద్ధిభ్రమణముచేఁ బలవ రించుచున్నాను—నామీరా యీ నిశీధముననే బయలుదేఱి పండరికిఁ బోయినదని పాలికత్తెయగు నళిని చెప్పినదిగదా! (స్మృతినభినయించి) అవును తప్పక యామె పండరిలోనే యుండును. నేనిప్పుడే దయా నందయోగిని సందర్శించి, అమ్మహాత్మునితోఁ బండరికేగెదను. ఆలస్య మేల? యోగిపుంగవుం గలసికొందును.

(నిష్క్రమించును.)

తెర వ్రాలును.

మూఁడవరంగము—పండరీపురమునఁ బాండురంగాలయము.

(ప్రవేశము—పాండురంగనివిగ్రహముమ్రోల మీరాబాయి.)

మీరా:—(అంజలిఘటించి) హే దీనమందారా! హేభక్త జనబంధూ! హే కరుణాసింధూ! హే సనకసనందనాధి మునిగణ సేవితా! హే బృందారకవందిత సుందరచరణారవిందా! హే దుష్ట శిక్షణ శిష్టరక్షణ దీక్షాదక్షా! హే కోటిసూర్యప్రభాభాసితా! హే

మానితాకారా! హే నిర్వ్యాజకృపాలవారీ! హే శ్రీరంగా! హే రంగా! హే పాపభంగా! హే శుభాంగా! పాహిమాం-పాహిమాం రంగా! పాండురంగా!

సీ॥ నీనామపఠనంబు ♦ నిఖిలపాపము దేభ
గణముభేదించు సిం ♦ కంపు గౌన ను
నీపదాంబుజసేవ ♦ తాపత్రయాలఘల
దావాగ్నిజ్జల్లార్చు ♦ తటిని జలంబు
నీ ప్రాపునంపదా ♦ నీక కారణమహాచు
వేల్పువాకిటయందు ♦ వెలయు నెన్నో
నీదర్శనం బతి ♦ నిర్మలాన్మ్మలు గోరు
ము క్తిసాధమునకు ♦ మొదటి మెట్టు
గీ॥ త్రికరణంబులచేతను ♦ దృఢతరముగ
నిన్నె ప్రేమించియుంటిని ♦ నెమ్మనమున
ఒరులు ముట్టంగ లేదు నా ♦ యొడలు-దీని
నైక్య మొనరించుకొమ్ము నీ ♦ యందురంగ!

(అనుబంధము—)

(భక్త్యావేశముచే భజనసేయుచుం గ్రిందంబడి ప్రాణములు విడచును)

తెర వ్రాలును.

నాల్గవ రంగము—పండరీపురప్రాంతము.

(ప్రవేశము—కుంభుఁడు—దయానందుఁను)

దయా:—మహారాజా! చూచితివా?

మ॥ అదిగో! సంకరీ! భక్తబృందమదిగో! ♦ ఆనందమింపొందఁగాఁ
బదములల్ పాడుచుఁ బాండురంగ ప్రతిమన్ ♦ బల్మాఱువీక్షించుచున్
ముదితోత్సాహముతోడ నర్చనలు సం ♦ పూజ్యస్థితిం జేయు న
య్యదే! పుణ్యాంచితదృశ్యరాజము;సుఖ♦వ్యాపారసుశ్రీయమున్!

కుంభు :—మహాశయా! పరమపవిత్రింబై. పుణ్యక్షేత్రంబు లలో నగ్రగణ్యమునగు పాండురంగనిలయమగు పండరీపురముం బ్రవేశించితిమికదా! ఇపుడాలయములోనికేఁగి మీరాబాయిజాడలం దెలియవలయును.

దయా :—(మందహాసముతో) నెట్టివాఁడా! భవపాశముసఁ దగుల్కొనెదవేల? పాండురంగసందర్శనముకన్న భార్యాసందర్శనము నీకత్యంత సంతోషదాయకమా?

కుంభు :—(ప్రక్కకుఁజూచి) ఆర్యా! ఆభజన లేమి? ఆజన సమూహము లేమి? -కోలాహలమేమి?

దయా :—(పరికించి) రాజా! ఎవ్వఁడో యొకపురుషుఁడటు పోవుచున్నాఁడు వానినడిగి తెలిసికొనుము.

కుంభు :—(ముందునకేగి) అయ్యా! ఆజనసమూహమేమి? ఆభజనలేమి? తెలియఁజేసి నన్నను గహింతురా? (వినుటనభినయించి) ఆఁ-ఏమనుచున్నారు? ఎవ్వతెయో యొకసాధ్వీమణి పాండు రంగనిలో నైక్యమందుటచే, భౌతికంబగు నామె దేహము నూరేగింపుతోఁ దీసికొనిపోయి భూస్థాపిత మొనరించుచున్నారనియా? (దయానందును ద్దేశించి) స్వామీ! దయానందా! ఆస్త్రీమూర్తి యెవ్వరో తెలిసికొనవలయును. ఏలకో నాచిత్తము తత్తరపడుచున్నది. త్వరిత గతిని రండు.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

తెర వ్రాలును.

[illegible]

(ప) [illegible]

దయా :—(స్వగ) [illegible] సిండరా [illegible] ! [illegible] జన్మరాహిత్యము [illegible] ! [illegible] మూర్ఛ మునింగినాడు.

కుంభ :—(మూర్ఛ తేరి) హా ! [illegible] ! [illegible] ! [illegible] [illegible] భాగ్యము నా [illegible] ?

దయా :—రాజా ! [illegible]

కుంభ :—అయ్యా ! దయానందా ! నిర్భాగ్యులకు నా కింక నూటట మెల్లగలుగును ?

గీ॥ నాదు భాగ్యము జీవము ♦ నాదుహృదయ
మైన నా సాధ్వి నను వీడి ♦ యరిగె నేడు
ఆమె లేకున్న నే నెట్టు ♦ లవనియందు
బ్రతుకగలవాడ ! చెప్పుమా ! ♦ పరమపురుష !

దయా :—(మందహాసముతో) నాయనా ! [illegible] పాండు రంగనిలో లీనమయినది. అందులకు నీవు సంతోష మందవలసినదే. కాని, విచారమందఁబని లేదు. నే నొక విషయమును జెప్పెదను వినుము. లోకములో నొకనికి నింకొకనికి శాశ్వతమగు సంబంధ మేదియు లేదు. అందఱకు బంధువగువాఁడా పాండురంగఁడొక్కఁడే ! ... ... నాయనా ! ఇంతవఱకు నీహృదయ మజ్ఞానాంధకారావృతమైయున్నది

[illegible] బ్రతికియున్నను. [illegible] దాలు
బద్ధులనాత్మ[illegible] మోహావిష్టులగు మనుజులకు మోక్షము
లేదు. [illegible] భవబంధములకు [illegible]
భక్తితో [illegible] మహాత్ములే చరితార్థులు! మీరా
బాయి [illegible] ముగ్గురంతర్జాతివేళాని భక్తిప్రశం
సంపాదించి [illegible] సాధ్యపర్చినదైనది. ఆమె యెట్లు
[illegible] మహాత్ముల సాంగత్యమునంబొందినదో
నీవు [illegible] సదాయకమునగు సత్పద్మార్గము
నే నీవునుండ ననుసరింపుము. [illegible]—

ఉ. శాశ్వతముగాను దేహములు ♦ శాశ్వతమంచు పిలువిడ్డలున్
శాశ్వతమంచు భోగములు ♦ స్వాంతమునం దలపోసి భక్తిమై
శాశ్వతి [illegible] ♦ సంస్మరణంబును జేయకుంటచే.
శాశ్వత సౌఖ్యదాయకము ♦ సద్గతికల్గునె యెన్నఁడేనియున్!

కుంభ :—(దయానందుని పాదములపైఁబడి) మహాత్మా! నీ యాజ్ఞను [illegible] నీవు బోధామృతముం బ్రసాదించి హృదయ పరివర్తనముగల్పించి, నన్ను ధన్యునింజేసితివి. నీవుచెప్పినచొప్పున భక్తురాలగు మీరాబాయిని హృదయమునందిడుకొని నిన్ను గురు దేవునిగ భావించి [illegible]లుండనుగాక, ముప్పొద్దులందు నా [illegible] ద్వారవిందములనే భజింతును

దయా :—అయిన నింకఁ గావలసిన దేమున్నది?

కుంభ :—మహాత్మా! అవ్యాజంబగు కరుణాతిశయముం జూపి నన్నుద్ధరించితివి—నా యజ్ఞానమును రూపుమాపితివి— నాకుఁ [illegible] మెఱిఁగించితివి. మీరాబాయినామము శాశ్వతముగా నుండులట్లు చిత్తూరులో నొక మందిరము నిర్మింపనలయును ఇక [illegible]. గావలసిన దేమున్నది? అయిన నిట్లగుఁగాక!

గీ॥ ధర్మపాలనమున రాజు ♦ దనరుఁగాక !
సర్వలోకేశు మెప్పించు ♦ భక్తభక్తి
స్త్రీపురుష బృందసంసారము ♦ జెలఁగుఁగాక !
పృథ్వి ఘనధాన్యధనసమృద్ధి ♦ వెలయుఁగాక !

దయా :—తథాస్తు ! తథాస్తు !! తథాస్తు !!!

తెర వ్రాలును

షష్ఠాంకము సంపూర్ణము.

